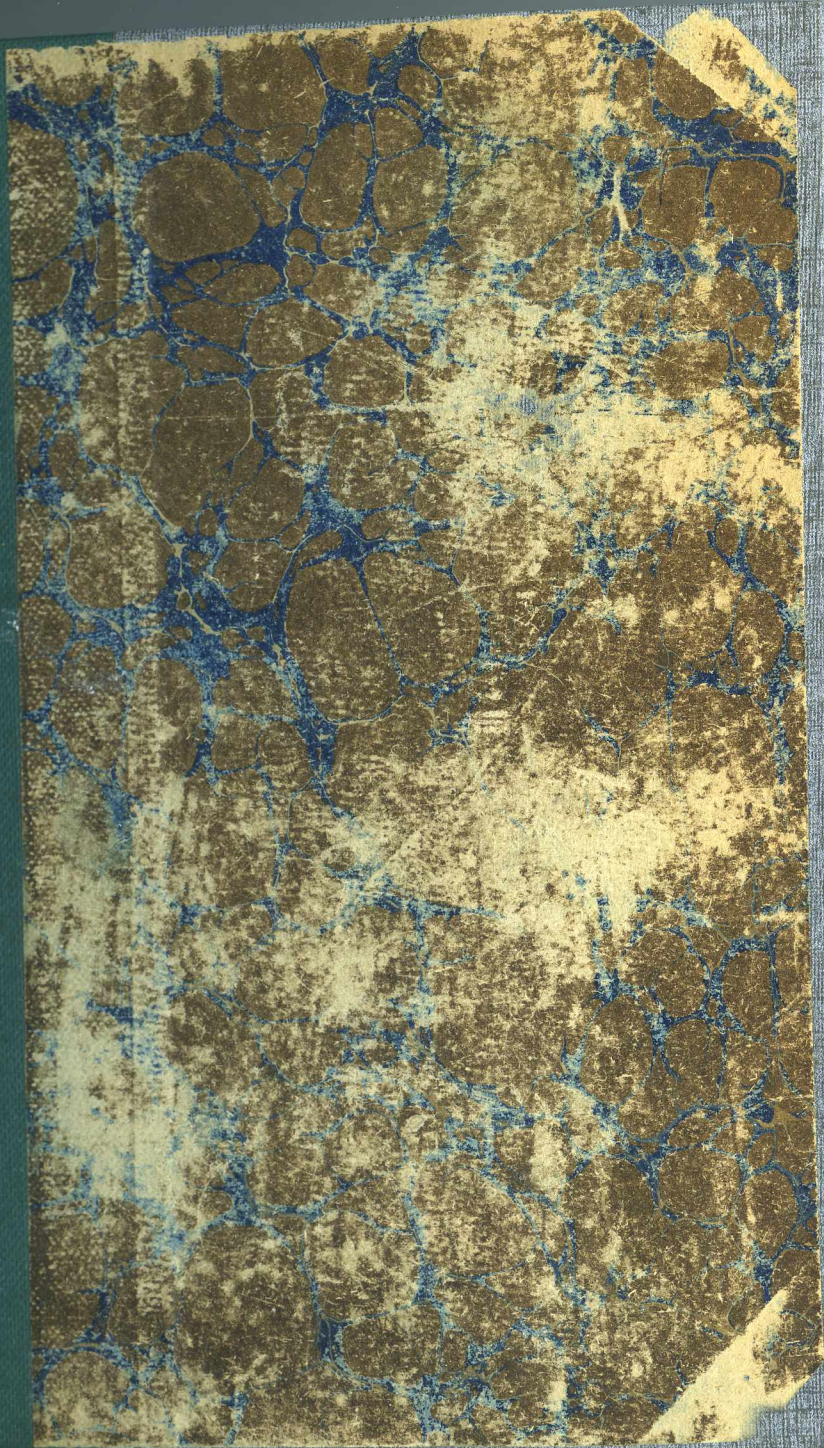


Politikai
röpiratok.

161.



161
1433

Bk.

LEVELEK

JEGYBANK RENDSZERRŐL

VÁGYIS:

JAVASLAT UJ,

AZ EDDIGINEK HIBÁITÓL MENT FORGALMI ESZKÖZ
ALAKÍTÁSÁRA.

IRTA

✓
ERDEY FÜLÖP

1867.

Kapható uriutca 6. sz. a nemzeti kör helyiségében a szolgálknál

és

Egyetemter 1. sz. földszint a bemenet mellett jobbra

20 krért.

3.

PEST, 1867.

KHÓR ÉS WEIN KÖNYVNYOMDÁJA,

DOROTTYAUTCZA 14. SZÁM.

Handwritten mark

LEVELEK

JEGYBANK RENDSZERÉRŐL

JAVASLAT UL.

AN FIDJIGINEK HIRLITŐI NEMT FORGALMI ESZKÖZ
ALKALMASÁRA

ERRENY NEMZET

1867

Kapitolo mintaza is az a nemzeti forrásainak a központjának

Egyesületek is az előkészít a nemzeti ügyekért

20. évfolyam

PEST, 1867.
RHOEBS WEIN KÖNYVNYOMDALA,
BOROVITZ UTCA 12. SZÁM.

TEKINTETES

HORN J. EDE

URNAK

A VILAGHIRŰ NEMZETGAZDÁSZNAK

HONFIUI TISZTELETTEL AJÁNlja

A SZERZŐ.

TERMINATES

HORN I. EDE

URNAH

A VILLAGGIO NEMETGLADZANAK

HOZSINI TERZETTEL ALANLA

A SZERIO

T. hazafi!

A jó s életrevaló új eszmék a nagybecsű vetőmaghoz hasonlóan nehezen fogamznak — mert az értelmetlenség, a szokatlantól való féltékenység, gyakran az érdek, a hiúság s a henyé kényelem fenyegettetése: ellenszenvet s tartózkodást költenek irányukba. De mind a két féle ha meggyökereszik nagy áldást terjeszt.

Én e művemben lehető rövidséggel két előttem új nemzetgazdasági eszmét penditek meg. Egyikét egyelőre csak érinteni mertem, de egész kifejtését — tekintvén a tudomány eddigi állását s az azzal foglalkozók tulnyomó többségének szokott eszmemenetét — még idő előttinek véltem.

Másikát ellenben közelebb fekvőnek, kedves hazánkra nézve kiválólag jótékony hatásúnak s általa nagy előnnyel kezdeményezhetőnek vélvén: azt érthetőleg kifejteni igyekeztem s annak azonnali létesítését behatólag ajánlom; mert hazánk jelen körülményei közt azon eszme gyors életrehozatalt, nemzetgazdasági életünk áldásdús kifejlesztésének legbiztosabb alapjai egyikének tartom.

Ennélfogva bátorkodom e művemmel Önnek t. hazafi — ki szülő hazáját annyira szereti s mint a tudomány egyik fő alkotója annak haladását őszintén óhajtja, — azon óhajjal ajánlani, hogy azt szívesen fogadni méltóztassék; és hogy tisztelt neve s tekintélye a közönség előtt e művemnek díszes bemutatója legyen.

Szíves honfiai üdvözléssel

a szerző.

A jó a életvéle új eszmék a nagybecsű védelméhez
azonban nevezet fogamzunk — mert az érdeklődés
szoklatlanul vált felénk, gyakran az érdekl. a hiszgy. a
hogy képelem fényesítés: előszemmel a tartóko-
lat költségek irányába. De mind a két oldal a nagyvise-
zők nagy áldást forraszt.

En a művelőben lehető rövidségről két előttem új nem-
szoktatásait eszmék pendiek meg. Ezeket egyelőre csak
álménti mentem, de egész kitűnést — köztintem a tubo-
mány eddigi állását a az azal foglalkozók talányom többsé-
gének szokott eszméimre — meg idő előttem voltam.

Másikat előttem közölök, kévénél kévén házak
ésve kiválólag jóskony házatnak a általa nagy előnyvel
kezelvényekheznek véle: az érthetőleg kitűnési igye-
kezetem a annak azonnali létesítését beavatlag ajánlom; mert
házaik jelen körülményei közt azon eszmé gyors életbeha-
tatás, nemcsak az eszmé általunk áldásba kitűnősségek
leghíresebb alapjai egyikének tartom.

Erdősögye házikóban e művelés Önnek a. háza! —
ki szüle házába annyira szorult a mint a lakomány egyik jó
létezési annak házába szorult éhjár — azon órákkal
ajánlom, hogy az eszmén fogadni művelésük; és hogy
tisztelet neve a tekintély a közönség előtt e művelés di-
szes beállítás legyen.

Szíves jóhírtéssel

A SZERZŐ

Levelek a jegybank-rendszerről. *)

Korszakunk jellege a meglepetés. A tudomány, a politika s a társadalmi élet láthatárán sűrűn tünedeznek elő jelenetek, melyek csak az imént alig valának sejthetők; mivel a létrejött közlekedés s összeköttetésnél fogva a tünemények egymásbavágó okai s tényezői annyira összevissza bonyolítottak, hogy azoknak előreváló tiszta átlátására, a látnoki tehetség is képtelen.

Ennek gyakorlati folyománya pedig az, hogy mindig és mindenütt elkészülve, a tárgyakat behatólag s alaposan tanulmányozni, óvatosságnak lenni s a lehető eshetőségeket számba venni kell. Valamint az elbizott tudós, ki a természet sodás működését az ő korlátolt ismeretei után méri: a legközelebbi fejlemény által megszégyenítettik; és valamint azon elemi csapás érte gazda, ki kezeit ölbé téve nem igyekszik kárán okulni: saját tunyaságának kárát vallja: úgy bűnhődik a közgazdászati téren azon hanyagság (melylyel még azok néme-lyeke is kérékedik, kikre a nemzet sorsa részben bízva van) miszerint közpénzügyi dolgokkal nem foglalkoznak; vagy ha igen, saját agyszövényök után kapkodnak a tudomány, a tapasztaláson alapuló észlelés s beható tanulmányozás mellőzésével.

Pedig itt azon idő, melyben a nemzetnek anyagi sorsáró: intézkednie kell; és ha a közvélemény — respective az illeté-

*) Ezen levelek 1866-diki június közepén befejeztettek.

kesek — e részben elkészülve nem lesznek: mindazon kísérleteken, hibákons botlásokon kellend a nemzetnek nagy kárára keresztül mennie, melyek elmellőzendők lehetnek, ha mások s saját kárán tanulva s az ügy megvitatása s felderítése által a közvélemény s az illetékesek a lehető legjobb módszer körül megállapodnak.

Nem vélem tehát idő előttinek két főfontosságú közpénzügyi kérdést megpendíteni s azokat belátásom szerint megfejteni remélvén, hogy ezen nagy részben eredeti megfejtesem közvitatkozás tárgyává válván az ügy kellő felderítésére szolgáland.

1. *Kérdés:* Melyik jegybank-rendszer a fennállók közt a legcélszerűbb? Jóllehet ezen ügy in abstracto mind a kül-, mind a belföldi irodalomban bőven tárgyalattott: mégis hiszem, hogy sajátságos körülményeink szempontjából nézve, s az egész ügy alapját logikai s gyakorlati beható vizsgálat alá vonva, — abból folyó eredeti érvekkel járultam hozzá.

2. *Kérdés:* Mit tehetünk addig is, míg törvényhozásilag ez ügyben nem intézkedhetünk, társulati uton arra, hogy az annyira sinlő közpénzügyen, s azzal az iparon, földművelésen s kereskedelmen is javithassunk úgy, hogy ezzel egyszermind az ut a jövőbeli intézkedésre előkészitessék?

Nagy fontosságú kérdések ezek, melyeknek megoldása beható tárgyalást igényel; azért kérem önt, hogy a mondandókat némi hosszadalmasságuk mellett is figyelemmel végig kísérni sziveskedjék, mivel az eszmelánczolat benne összefüggő az előbbi levelekben.

Ön a mondottakból két tanulságot von le:

1. Hogy a belfogyasztás és belkereskedés fő alapja a közjólétnek elannyira, hogy ha az nagy mértékben megcsorbul, okvetlenül bekövetkezik a közelszegényedés, mint azt Irland példája mutatja, melynek földbirtokosai az országon kívül költik el jövedelmöket. Montesquieu kimutatja, hogy Spanyolország hanyatlása az iparos zsidók kiűzésétől vette kezdetét, leginkább a belforgalom s belfogyasztás nagy csökkenése miatt.

Bár miként alakuljanak tehát viszonyaink a lajthántuli tartományokhoz, annyi bizonyos, hogy tőszomszédok s valószínűleg egy vámterületbeliek maradunk. Mint olyanok pedig egymásnak mindig legtermészetesebb s legjutányosabb

vevői leszünk; mert hisz első kézből, kevés költséggel s minden vám nélkül vásárolunk egymástól, mit a külkereskedés soha sem pótolhat ki egészen; mivel rendes időben a külkereskedő csak addig jutányos, míg a beltermelésben, s a belfogyasztásban versenyzőre akad; mihelyt azonban e verseny megszűnik: azonnal a küleladó drágább s a külvevő nehézkes gáncsoskodó s kisebb árt ígérő lesz. Épügy szükséges azonban a külkereskedés versenye is, hogy se a beltermesztő, se a belfogyasztó verseny hiányában a másik fél által el ne nyomassék, miből az élesen látó előtt világos, hogy in ultima analysi mind a földmivesnek, mind a gyárosnak, csak a szabad kereskedés nyújthat biztos s állandó hasznot: mert annak versenyzése nemlétében (elnézve attól, hogy a védett fél tespedésnek indul, hogy a védvám által visszatartás idéztetik elő s a dugárus átkos kezére dolgoznak) a körülmények szerint egyik vagy másik fél a térről leszorittatik s azzal elszegényedvén, jómódú fogyasztó, a másik félnek vevője s a külkereskedő versenyzője lenni megszűnván: ama védett fél idővel okvetlenül a külkereskedő önkényének áldozatává válik, mint vált Spanyolország s Irland; és végtére mind a két fél a nyomor s szegénységnek zsákmányává lesz. Azt bölcsen átlátván szünteté meg Angolország a cornbillt s létre jött a francia-angol kereskedelmi szerződés, mely fölött a rövid látásúak rettenetesen jajveszékáltak, s ime már is fényes eredményt mutat; a szerződés folytán mind a két ország jóléte tetemesen növekedett; és épen azok legnyertesebbek, kik legjobban jajgattak, szembetünő jelétül annak, hogy a becsületes szorgalmat illető díj a szabad kereskedés mellett sem marad el, a védelem utáni epedés pedig, csak belátás hiányából s mások rovására henyélni akarásból ered.

Téves tehát azon fogalom, mintha szomszédságban s ugyanazon vámterületen levő földmives s gyáros jól felfogott állandó érdekei különbözők lennének. Ellenkezőleg, mindenik fél csak úgy boldogulhat állandóan, ha képzelt ellenfele jómódú állandó vevő és versenyzője marad a külkereskedőnek, mi csak a lehető legszabadabb s mind a két fél feleslegét kifelé irányzó kereskedés mellett lehetséges; mert hisz a mely okból egy termeszto vagy gyáros cikkeinek védését kívánja, kívánhatná azt a többi is, mi tökéletes elzárásra, tespedésre s elszegényedésre vezetne.

Igaz — mondják — nem méltányos egyesek javára az egész közönséget megadóztatni, nem is kívánjuk mi azt állandóan, csak az ipar ág keletkezése elején, míg meg nem erősödik. De a tapasztalás s az emberi hajlam tanulmányozása egyaránt merő önámításnak bizonyíták e kívánatot, tanusítván ugyanis, hogy az eltunyító védelem soha sem képes az ipart megerősíteni, egyedül a versenyből keletkező ösztön az, mely tevékenységet idéz elő s leleményességre vezet.

Nem árt ezt sokszor ismételni; mert habár a tudomány s a józan ész a védvami természet elleni hydrának száz fejeit ismételve levágta, mindig újra meg újra felemelkedik, és pedig oly oldalról is, honnan legkevesbé várható volt; szomorú tanuságául annak, mennyire képes a pillanatnyi látszólagos érdek is a különben fényes ész elvakítani.

A mondottakat belátta már egy század előtt *Chatam* s kimondotta híres, életébe került parlamenti beszédében, megfejtván azt, mit most Angolországban mindenki tud, hogy a barátságos szabad kereskedés egy független Amerikával, Angolországban nagyobb s biztosabb hasznot nyújt mint az oktalán, erőszakos s aránytalan költségbe kerülő gyarmatrendszer. Az osztrák birodalomban fájdalom még most is csak kevesen látják azt át.

Amerika jelenleg ellenkező példát mutat ugyan; de ha Amerika fekvése és sajtáságos államszervezeténél fogva különben sem szolgálhat Európának normativumul: most azonban e részben legkevesbé sem, midőn ott az indulatok szélsőségei irányadóknak lenni látszatnak, minélfogva a behozott súlyos védvám, leginkább a dél elleni ellenhatásnak tekinthető, melynek hibás volta s kelletlen nemzetgazdasági eredménye már is mutatkozni kezd és elébb utóbb valószínűleg ebbeli változásra való ösztönt ébresztend.

Tisztelet becsület Mill Stuart s Carey nagy tudósoknak, de nálóknál nagyobbakkal is megtörtént, hogy egyes dolgokban tévedtek.

Ez leginkább akkor szokott megesni, midőn az illetők rendkívüli erős szellemök szárnyaín annyira felemelkednek, hogy e szegény földteke, gyarló gyakorlati életével szemök elől eltűnnik.

Az előadottakból pedig következik, hogy arra, miszerint kereskedelmünk mind a külföld, mind a lajthántuli tartomá-

nyok irányában minél élénkebb kifejlődésnek örvendhessen, szükséges:

2. Hogy midőn elébb utóbb, s talán hamarabb mint gondolnók, hazánk pénzügyének rendezésére kerül a sor, annak következő három mozzanatára kell főleg ügyelnünk:

a) Hogy a forgalmi eszköz, teljes értékére s biztosságára nézve gáncs nélkül legyen aként, hogy az a kormány bármely állampénzműveletétől független maradjon.

b) Hogy a forgalmi, s egyszersmind vállalkozási eszköz, mennyiségileg elégséges legyen, hogy az ipart drágasága által ne akadályozza, hanem inkább olcsósága által elősegítse; és

c) Hogy az eddig mindenütt koronként bekövetkezni szokott romboló válságok a lehetőségig kikerültessenek.

Méltán támad tehát a kérdés: milyen pénzügyi rendszer volna körülményeink közt legcélszerűbb s az említett három főkövetelményeknek leginkább megfelelő?

Midőn e nehéz s bonyolult tárgyba bocsátkozom, megkísérlem az utat, melyen a megoldás belátásom szerint valószínűleg megtalálható.

Hogy azonban az eltévedéstől óvakodjam: szükséges a pénzügybeni haladás *irányát s kiindulási pontját* szorosan meghatározni s az eddigi tévedéseket mint oktatókat szem előtt tartani.

A jegybank-rendszer általában — mely eredetét a kormányok szükségleteinek s pénzes emberek nyervágyának köszöni — mai napon már nem csak a kényelemnek, hanem a művelt világ jelenlegi társadalmi viszonyainak elmellőzhetlen követelménye. Az ipar s kereskedelem óriásilag haladott. Angolországban a külforgalom husz év óta 140 millió fontról 490 millió fontra emelkedett, tehát megnégyszerezetett.

A nemes fém (mint valamennyi csere értékkel bíró tárgynak egyedüli közvetítője s mozgósítója, és minden társadalmi tevékenységnek nélkülözhetlen vállalkozási eszköze) azótai szaporodása magában tetemes ugyan, de az elenyészésig csekély az ipar s kereskedelem haladásához képest, mi annál érezhetőbb, mivel roppant ezüst mennyiségű tömeg folytonosan Ázsiába folyik, honnan alig kerül valami vissza; és nem csekély azon ezüst tömeg sem, melyet a roppant kiterjedést nyertfényképezés elnyel.

Mint fémtőke, s mint a többi értékek mérője s kifejezője — aránylagos gyérségével egyenlően növekedett csereértékénél fogva — megjárja ; de mint csereközvetítő s mint nélkülözhetlen vállalkozási eszköz, vagyis mint képviselője s mozgósítója az értékeknek ; ép úgy elégtelen s drágaságánál fogva iparakadályozó, mint csak fölötte drágán szerezhető két eke 2000 hold föld művelésére ; mert valamint két eke nem felel meg a nagy szántási szükségletnek, úgy nem képes az aránylag csekély mennyiségű fémpénz összege, az élénk tevékenység mellett képviseletre s mozgósításra szorult roppant számú értékiségeknek kellőleg megfelelni.

Mig tehát a belértékes fémpénz kénytelen több tőkét képviselni mintsem mennyiségénél fogva bir, addig annak egyenes ellentéte a belértéktelen kényszeres állampapírpénz semmi tőkét sem képvisel.

A kereskedelmi világnak tehát kellett az elégtelen fémpénznek némi pótlásáról gondoskodni ; így keletkeztek a váltók s lassankint ama dicséretes közvetítő s forgalom-gyorsító intézmények : a letéteményi intézetek, a checksek, a varrants, a clearinghouses stb., szóval a hitel a lehető legnagyobb mértékben.

De valamint a mechanikában a gyorsaság a tömeg erejét csak bizonyos fokig pótolhatja : ugy-e téren is a gyorsaság magában elégtelen, és lőn gondoskodva némi tömegszaporításról is, a kényszer *nélküli* bankjegyek által. Ily kellőleg biztosított bankjegyek magukban nem képeznek ugyan sem tőkét, sem pénzt. Tőkét nem ; mert azt csak azon csereértékkel bíró belértékiségek képezik, mik a fogyasztás levonása után az előállításból felmaradnak. Pénzt sem ; mert önálló belcsereértékkel nem bírnak. Azok azonban oly nemű hitelpapírt képeznek, mely bizonyos tekintetben a pénzhez legközelebb áll ; és azt mint forgalmi eszköz, vagyis mint csereközvetítő s vállalkozási eszköz, leginkább képes helyettesíteni.

A jegybankok *iránya* tehát : a forgalmi eszköznek, a vállalkozási szükséglethez képesti szaporítása az ipart s kereskedelmet élénkítendő s támogatandó.

Ezen iránynak azonban eddig egy bank sem felel meg kellőleg, még az angolbank sem ; pedig annak szerkezete, a Peelacta, példásnak tartatott ; s ime nemcsak az aránylag legbővebb fémpénzforgás, és a hitel s forgalom gyorsító inté-

zetek legnagyobb kifejtettsége mellett, azonnal kamatláb-emelés, felakadás s rémület támad ott is, mihelyt jelentékenyebb fém pénz összeg megy ki az országból habár érette nagyobb értékű összeg hozatik be; de mióta a Peelacta létezik, már most harmadizben kénytelenítették azt felfüggeszteni, minél fogva sokan pálczát törtek fölötte mondván, hogy: rendes időben felesleges, válságban pedig hasztalan.

Nézetem szerint a jegybankok különböző szerkezetei többé kevésbé hibásak ugyan, de a főhiba a fenálló pénzrendszer logikátlan voltában rejlik, minél fogva a jegybankok eszméjének *iránya*, annak *kiindulási pontjával* összeegyeztethetetlen ellenmondásban áll.

A tudomány ugyanis a pénz természetéről abban állapodott meg, hogy a pénz (elnézve fémértékétől) forgalmi s vállalkozási eszköz minőségében nem egyéb mint csereközvetítője, képviselője s érték-kifejezője a valódi tőkének azaz, valamennyi csereértékkel bíró tárgynak. Ez igen helyes, de a kezdetleges gyakorlatból fenmaradt s most is uralkodó elmélet hozzá teszi, hogy valamint a hossz mértéknek — öl, rőf — mint más tárgyak hossz mértéke kifejezőjének, mindenkor bizonyos hosszúsággal, úgy a forgalmi eszköznek mint más tárgyak érték kifejezőjének bizonyos belértékkel kell bírnia.

Ezen elméletnek gyakorlati kifolyása az, hogy egyedül a fém pénz ismertetik el valódi érték kifejező forgalmi eszköznek; a kényszer nélküli bankjegy pedig csak hitelpapírt képez, melynek érték kifejező ereje csak addig terjed, a meddig mindenkor fém pénzért kicserélhető; mert *becse nem forgalomba tétele, azaz kikölcsönözése alkalmával történt értékiségekkel teljes biztosítása után, hanem a mindenkori fém pénzérti beváltási képessége után méretik.*

Ebből látható, hogy a jegybankok *kiindulási pontja*: a fém pénzérti mindenkori beváltási képesség. Ennek pedig természetes következése az, hogy bármi biztos s gáncs nélküli legyen is eljárása egy jegybanknak: mihelyt — a kikölcsönözésnél bár mennyire biztosított — jegyeinek összege *fém készletét tetemesen túlhaladja, már akkor fenállása többé nem biztos*; mert azontúl csak a közönség bizalmától függ, hogy váltási ostrom ne intéztessék ellene. Világos tehát a jegybankok *iránya* s *kiindulási pontja* közti ellenmondás. Az *irány* ugyanis

követeli, hogy a forgalmi eszköz az ipar s kereskedelem igényeihez képest szaporítottassék; azt mondja tehát a banknak: annyi jegyet bocsáss ki, a mennyit a szükség követel, a teljes bankszerű biztonság határáig. A *kiindulási pont* arra azt mondja: igen is, de arra vigyázz, hogy képes légy jegyeidet fém pénzért mindenkor beváltani, azaz csak annyit vagy csak csekélységgel többet bocsáss ki, mint fémkészleted összege. Nemde a jegybankok ké két tényezőjének követelménye eként hangzik: üsd be a hordó fenekét, de vigyázz, hogy a bor ki ne folyjék?

Ezen ellenmondáson kívül a pénz belértéki elmélete még más helytelenségben is szenved. Ugyanis: az emberi tevékenység az iparkodás, szorgalom s vállalkozás bármely nemében is nem maradhat folytonosan egyenlő, szabályosan növekedő vagy fogyó fokozaton. A nemzetgazdasági téren pedig még inkább, mint bárhol is alá van az vetve a dagály, apály s szélső sűrű, sőt rögtöni változásainak a szerint, a mint a kereskedelmi conjekturák, a világ kisebb nagyobb eseményei az ipari, társadalmi s közigazgatási téreken, a felfedezések, a felmerült szükségletek s kelletlenségek; sőt az emberek kedély hangulatai s izlései is egymást felváltják. Az értékségek pedig leginkább az ipar különböző téerein szorulván forgalmi eszköz általi képviselőre látható; miszerint arra, hogy a forgalmi eszköz képviselő feladatának kellőleg megfeleljen szükséges volna, mikép magát az iparbeli tevékenység változásaihoz alkalmazhassa úgy, hogy midőn az igények a forgalmi eszközre nagyok, annak gyérsége s drágasága az iparra akadályozólag ne hasson; midőn pedig a szükség szünetel: a pénz bősége saját értékét tulságosan le ne nyomja s rögtöni ingadozásnak ki ne tegye s kivándorlását elő ne idézze.

A fém pénz azonban ily alkalmazkodásra legkevésbé sem képes; sőt ellenkezőleg, mert az nem egyedül képviselője az értékiségeknek, hanem maga is fémértékiség, és pedig olyan, melynek összege sem a nagy igények idejében meg nem szaporítható, sem az iparszünet idején meg nem kevesbithető: tehát a szükséghez való viszonylagos értéke a kínálat s kereslet törvényei alá esik; következőleg a helyett, hogy mint a hosszú- vagy ürmérték, a körülmények szerint nagyobb vagy kisebb, de mindig szilárd s biztos mérpontot képezne: maga ingadozó, és így egészen biztos érték kifejezőnek sem mond-

ható; és miután a pénz belértéki elmélete szerint, a bankjegyek közvetítő ereje a mindenkori fémérti beválthatástól függ: világos, hogy azok ama következetlenség s helytelenségben osztozkodnak.

És valóban e balhelyzet aggasztó kifejezést talál a gyakorlatban. Nem is tekintvén ama törpéket, az óriási angolbank is — a pénzrendszer logicátlan alapjánál fogva a koronkint beálló válságoknak nem csak ellenállni nem képes, hanem azokat még előidézni is kénytelen. Az emberek többsége ugyanis bátorság s félelem, bizalom s bizalmatlanság dolgában szélsőségekben mozog. Mikor jól megy dolga az óriástól sem fél, de mikor egyszer megjijed, saját árnyékától is megretten. Rendes időben igen bizalmas; bizván saját hitelében sokat hitelez ő is; hosszú folyamatú nagy üzletekbe bocsátkozik, egy részét el is bizakodik s szédelgést üz. Rögtön változás áll be: háború-hír, nagy pénzintézetnek kedvezőtlen bilancea, néhány cég fizetési megszüntetése, egy fontos kereskedelmi cikk nagy árcsökkenése, jelentékeny fémpénz összeg kivándorlása, vagy csak az ipar s kereskedés nagyobb terjeszkedéséből származó nagyobb igénybe vétele a hitelnek: legott megijeszti; elveszti esztét, a bizalmatlanság átalánossá lesz, senki se hisz már senkinek; és miután a fémpénz aránylagos csekély összegénél fogva az egész társadalmon keresztül vonuló hitelláncz, ekkor a panicus ijedelem által rögtön megszakíttatik: igen activ álló házak is romba dőlnek; mindenki pénzt akarván csinálni, a kereskedelmi cikkek nagyban kínálatnak, ezzel áruk csökken, mi növeszti a bajt, s ime kész a nagy mérvű, száz meg száz becsületes s szilárd házat inségre jutató válság. Talán az országban értékiségek vagyis a valódi tőke égés, romlás vagy ellenséges kifosztás által nagy mérvű csorbulást szenvedett? Legkevésbé sem. Meg van a tőke és gazdagság egészen s rövid idő múlva meg lesz ismét illő értéke is. Az egész romboló zivatar a képzelődés műve, mely a bizalmat s a hitelt megzavarta. Hasztalan mutat az adós adósságát sokszorosan fedező értékiségeire. Pénz, fénylő fémpénz kell csak; ez azonban nem létezik azon mennyiségben, hogy a támadt szükségnek megfelelhessen.

Akkor volna ám ideje, hogy a bank jótékony hatását gyakorolja, kinyitván zsilipjeit támogatandó azokat, kik elég biztosítékot nyújthatnak; hadd huljon a rohadt, de mentessék

meg az életrevaló; és ezt néhányan gyakorolván: a bizalom helyre állna, s a válság el volna nyomva. De ezt a bank csak akkor tehetné, ha jegyeinek értéke az értékiségek általi biztonság után méretnék; minthogy azonban a fémeríti bevált-hatás az értékmérő: épen a válságkor kénytelen a bank az ipart s kereskedést nem csak cserben hagyni, hanem még kamatlába felemelésével s hitele megszorításával a bizalmatlanságot a félelmet s azzal a válságot is fokozni, nehogy dühös váltási ostrom által ő is az örvénybe sodortassék. Sőt a bank ezen óvó rendszabályaival (miket már akkor is kénytelen gyakorolni, mihelyt hitele nagyobb mértékben igénybe vétetik, habár teljes biztonság mellett s legszilárdabb ipar műveletekre is) rendszerint az első jelt adja a bizalmatlanságra, pénzszükére s ezzel a válságra is.

Ezt szembetűnőleg bizonyítja az Angliában utóbb — 1866 — lefolyt rendkívüli válság. Ez év első negyedében ugyanis tetemesen növekedett ott az árucikkek kivitele; jele, hogy ipar s kereskedelem élénkült; és bizván a hitelben nagyban hiteleztek is. S ime mi történik? A bank, hitelének nagyobb igénybe vételével járó élénkséget tapasztalván félelmében legott elkezdi hátra mozdító működését, felemelvén a kamatlábot elébb 10%-ra, és mikor az nem mutatkozott elégnek a magában kívánatos s örvendetes iparbeli élénkség elnyomására: 12 %-ra. Ezzel a pénz nagy kereslete, — az értékiségek nagy kínálata s annak folytán az utóbbinak, különösen az ott nagy fontossággal bíró gyapotnak nagy árcsökkenése s annak természetes következése: néhány cég-fizetés megszüntetése beállott, és hozzá jöven későbbben a valószínű háború-hír: kész volt a rendkívülig pusztító válság. De az uralkodó rögeszme: a későbbben bekövetkezett árcsökkenést, és nem az élénk forgalom s kamatfelemelés folytán beállott pénzszükét, tekinti első okúl.

Hiába hoznák fel ellenem, hogy az 1847-diki válságban Angolországban elég volt a bizalom helyreállítására a bankakta pusztá felfüggesztése a nélkül, hogy annak folytán több jegyeket kellett volna a banknak kibocsátani, 1857-ben pedig az akta felfüggesztése után csak 3 millió fonttal kellett a szabályos összeszen túl menni, mert csak kevés pszichologiai ismeret kell ennek megértésére. A félelem s ijedtség ugyanis, az első percekben határt nem ismervén: nincs akkor a fénylő

fémpénzen kívül hatalom, mely csillapíthatná; és ha a bank akkor bőkezűnek mutatkozik: okvetlenül megrohanják. A mire azonban az akta felfüggesztése elhatároztatik, nagy változás áll be: a vész nagyán akkor már átestek; legnagyobb része annak a mi törekeny volt, már összeroskadt; és így a rémület gyérülvén a felcsigázott képzelem is csillapodni kezd. Aztán a kedélyek vihara első dühét kitombolván: a pusztítások s rombolások láttára beáll az ellenhatás; látván ekkor a tömeg, hogy öngyilkolással foglalkozott, s hogy immár a bank is bizik: helyre áll ismét a közbizalom is

Ime, miként bűnhődik az ellenmondást tartalmazó rendszer. Valóban a logika azon világhatalom, mely a társadalom minden térein — a politicain úgy, mint az erkölcsin s a nemzetgazdaszatin — sokáig türelmesen várja az ellene vétetteknek megtérését, de végtére keserűen torolja meg elhagyását harmad és negyed iziglen, mig t. i. meg nem térnek.

* * *

Őn a mondottakat helyeslven hozzá teszi; hogy a pénz belértéki elméletének támogatására felhozott hasonlításból, (hogy valamint a hossz mérték kifejezőjének bizonyos hosszúsággal, úgy az érték kifejezőjének is bizonyos értékkel kell birnia) épen nem következik az elégtelen ingadozó s alkalmazkodásra képtelen belérték: hanem inkább a tökéletesen szilárd, minden előítélet, szeszély, nyervágy s rosz akarat ellen biztosított s alkalmazkodási képességgel is bíró jelves értéke a pénznek, mely ép oly biztos mérték kifejezőül szolgálna e téren mint szolgál a betű jele az algebrában, és a jelvileg 1000 öl hossz mértéket kifejező hüvely a térképen.

Ennélfogva mondja ön: hagyassék el a logikátlan belértéki s fogadtassék el, kellő óvatosság mellett az értékségek általi biztossági alap; mert hisz in ultima analysi mindegy az, ha a kényszer nélküli bankjegy — mely nem egyéb, mint jelves érték — akár a bank alakulása alkalmával érette előre letéteményezett fémmel, akár a kikölcsonözéskor más, a fémhez hasonló, mindenkor folyó csere értékkel bíró, mindig biztossan értékesíthető tárggyal teljesen biztosítatik. Minek tehát a fémpénzerti mindenkori beválthatás? Feltéve, hogy kieszközölhető, miszerint a jegyek teljes, sőt fölös mindig biztossan kelendő értékiségek általi

biztonsága minden kétélyen felől álló s mindig átlátható legyen; és pedig nem csak képzeletben, mint a Law-féle operatió, nem is ingatlan nehezen értékesíthető, hanem oly módon, (mint p. a. warrants) hogy mindig biztosan azonnal értékesíthető legyen; a minek kivitele nem igen nehéznek látszik, ha egyszer az elv általános elfogadtatást nyerje; és ez országilag kezeltetvén azon összeg, mely jelenleg az ország lakosait e részben terheli: az ország javára lenne fordítható.

De a mily üdvösnek s egyszerűnek látszik is ezen expediens: oly kivihetlen az még most, mint általános pénzt helyettesítő forgalmi eszköz.

Sőt ugy látszik, hogy ama 482 millió évből, melyet némely természettudós a földteke kihüléséig megszabhatni vél: jókora hosszú sor le fog peregni, míg a megrögzött vélemény s szokás ellenében ily gyökeres változás lesz kivihető e téren; mert ez, azon követelményt teszi fel, hogy a fémpénz ne lehessen versenyzője az ily jegyeknek, hogy ahhoz való disagiót ne szenvedjenek; következőleg szükségeltetnék, hogy a nemes fém, pénz alakjáról ezen jegyek javára mindenütt lemondjon; a mi ismét legalább is európai s éjszakamerikai egyetértést feltételez. Már pedig az egyetértés éppen az, a mi most még legnehezebben eszközölhető ki az emberek közt általában és az államok közt különösen, kivált oly tárgy iránt, mely mindenkinek érdek, de csak kevesen értik kellő alapossággal és még kevesebben tudnak a megrögzött e szemenet s a szokás hatalma alól felszabadulni. *)

*) Jelen hazánkfia a világhírű Horn „*La Liberté des banques*” czimű eszmenetére s irányára nézve egyaránt fényes s a tudományormán álló munkájában szintén nem tartja idején a pénz belértéki elmélettel szakítani, valószínűleg szintén a fenn érintett tapasztalás miatt ott is, hol egyebet várni vél az ember, mert hogy azon eszme e mélyen beható szellem előtt rejtve maradt volna; nem képzelhetem. Értésül látszik is azt adni művében, mondván: a pénzügy gyökeres átváltoztatása s más alapokra fektetése, várható. Másutt megint: hogy a nemes fém, főleg csak azért oly alkalmas a forgalmi eszköz képzésére s a jelves forgalmi eszköznek — a kényszer nélküli bankjegyeknek — fedezésül szolgálni, mivel az igen kelendő csereértékkel bíró értékiség. Már pedig mi közel fekszik akkor azon eszme, hogy bármely más, szintén oly kelendő csereértékkel bíró értékiség, ép oly alkalmas lehet a jelves forgalmi eszköznek, vagyis a kényszer nélküli bankjegyek fedezésül szolgálni, ha fölös s azonnal értékesíthető biztonság tekintetében minden kétségen felől áll? Erre illetékes barátságos oldalról mondatott: „De ilyen a nemes fémen kívül, a világon tényleg nem léte-

Igy tehát ezen gyökeres orvoslás részlelésével még most foglalkozni idő előttinek vélem. A helyett kíséreljük meg inkább egyelőre a fenn feltett első kérdés megfejtésére a fennálló kényszer nélküli jegybankok szerkezetei közül, körülményeinkhez képest legkevesbé hátrányost kijelölni.

Az 1863-diki bécsi bankakta némileg hasonlít a peela-actához, melynek — úgy látszik — utánzása akart lenni, de torzképévé vált: mert csak annak hátrányos oldalait sajátította el, és teljességgel nem vétetett tekintetbe a két ország ide vágó körülményei közti nagy különbség.

Egyez a két acta ugyanis abban, hogy: 1. az államnak a bank irányában tartozása, az érczezel nem fedezett jegyek alapjává vétetett; 2. hogy a priori határozatot meg a fémmel nem fedezett jegyek összege; 3. hogy a bank inkább czélnek, mint ipar- s kereskedelem gyarapítására való eszköznek tekintetett.

Különbözik pedig abban: a) hogy míg a peelacta szerint a fémmel nem fedezett jegyek összege nem haladhatja túl az állam-tartozás összegét s maximuma csak 14 millió font:

zik. Megengedem. De ép ez a megrögzött szokás műve; mert kérdezem: az élet szükségait képző, ingó, csereértékkel bíró tárgyak, nem bírnak-e, minden esetekben biztosabb alapcsere értékkel, alapkelendőséggel mint a legtöbbnyire csak fényüzési tárgyat képző nemes fém? Igaz, hogy amazok, a természet jóvoltából rendszerint fölös bőségben léteznek. De elvesztik-e azért biztos alapértékeket? Teljességgel nem, mert jól tudják, hogy azokból fölös készlettel ellátva lenni, szintén életszükség; csak csereértékek aránya csökken olykor.

De, hogy azok akkor is (mindig a rövid hitelzési idő alatti előre-láthatólag lehető legalantabb értékeknek is csak például $\frac{2}{3}$ -a vétetvén alapul s ezzel fokmérő tulajdonságukat, legalább a hitelezési időre oly szilárdságra emelvén, mint az ür- és súlymérték) ép oly biztos fedezési eszközt képezhetnek, mint a nemes fém: mutatja a tény — a dúsan virágzó és nálunk is vajmi nagy haszonnal honosi tandó angol varratsuál, melyek kedvezőbb s biztosabb forgalomnak örvendeznek, mint bármely bankjegy, holott ezek alapját épen nem nemes fém, hanem élet szükségét képző biztos alapcsereértékű s kelendőségű tárgyak képezik.

Már pedig az ilyetén értékiségekkel tökéletesen biztosított jelves értékű forgalmi eszköz a nemes fémmel bizonyosan annyiban alkalmasabb, a mennyiben egészen mentve lehet ne a nemes fémek gyakorlati hátrányaitól u. m. az ékszerekre, eszközökre, fémképzetre s az ázsiai kereskedelemre való nagy fogyasztásuk folytán, a folytonos termelés mellett is növekedő gyérségök, a változó kellékhez való alkalmazkodhatási képességök hiánya, a más értékiségek behozatala folytábani kivándorlást okozó ingadozási súlyos bajok s a szállítási s koptatási nehézségek.

Szerző.

addig a bécsi acta szerint a fedezetlen jegyek maximuma 200 millió forint; és így túlhaladja a maradandó állam-tartozást 120 millió forintra; b) hogy az angolbank egyik osztálya letéteményezésekkel nagyban foglalkozik s a letétemények szintén a jegyek egyik alapját képezvén: módjában van legalább rendes időben jegyei összegét a közszükséglethez képest szaporítani; mind ez a bécsi banknál hiányzik; c) hogy Angliában nem mint itt, csak egyetlen egy központosított jegybank létezik: hanem az országos bank mellett számos magánjegybankok is léteznek az országban szétszórva, melyek közvetítő műveletekkel, nevezetesen letéteményekkel foglalkoznak, de jegy kibocsátással is, habár bizonyos korlátok közt.

Az idevágó körülmények pedig különböznek, mint ég és föld. Ugyanis: Anglia elszigetelt biztos fekvésénél, továbbá gyakorlati, népszerű s szilárd alkotmányánál fogva annyira megszilárdult a nagy bel- és külbizalom, miszerint az állam tartozásától csak $3\frac{1}{2}$ százalékot fizet, ez lehetővé teszi, hogy a banknak az állam irányábani követelése a jegyek alapját képezhesse bizalmatlanság felköltése nélkül. Továbbá midőn 1844-ben a peelacta keletkezett, bőven volt a fém pénz forgalomban s rendes időben azóta mindig. Oly körülmények mellett pedig bátran lehet a bankjegyeknek korlátot szabni; mert nincs nyugalmas időben rájuk nagy szükség, kivált a nagyon kifejlett hitel s a közvetítő s forgalomgyorsító intézetek s intézmények mellett. Mutatja azt azon tény, hogy a magánbankok ott rendszerint nem is igen nyomtatnak jegyeket; mivel az országos banktól egy százalékkal kölcsön kapnak bankjegyeket. Aztán az ott roppantul kifejlett ipar s kereskedelem igényli, hogy főleg arra fordítassék figyelem, miszerint a forgalmi eszköz mindig teljes értékű maradjon, mely célnak ama szerkezet tökéletesen megfelel, még válságok alkalmával is. Más részről a fém pénz bősége folytán nincs rendes időben ott attól mit tartani, hogy a bank fémalapját váltás s visszahuzás által kiürítenék; mint az itt mihamarább okvetlenül bekövetkeznék, mihelyt a bécsi nemz. bank fizetéseit megkezdené. Vide 1858.

Végtere a központosítás átkos működése e téren ott, a magánbankok által egészen ki van kerülve. A központosított, bár kényszerfolyam nélküli jegybank nagy hátrányait pedig nem is szükséges hosszasan fejtegetni; ismerjük, sőt fájdalma-

san érezzük azokat elég bőven. Nehézkes merevsége, a távollevő körülmények nem ismerése s bizalmatlansága azok irányában, a székhelyeni eljárásában is erősen nyilatkozó rokons ellenszenv, az elbizottság verseny hiányában, az intézkedők önérdékes s részre hajló eljárása, minélfogva $\frac{8}{11}$ a forgalomnak a bécsi piacznak jut, és pedig tulnyomó részben csak a bankároknak, és az, hogy minden elkövetett hiba az egész országra kihat s az alárendelt közegek által fokoztatik, valamint az, hogy az állam-pénzügyértől való függetlensége mindig illusorius: csak egy részét képezik hiányai s hibáinak.

Mig tehát az angolbank szerkezete legalább nyugalmas időkben, az irány- s kiindulási pont közti ellenmondást az érezhetlenségig elenyésztetvén céljának megfelel: átláthatja ön, ha az eddigi fejtegetéseket figyelemben tartani sziveskedik, hogy a bécsi nemz. bank, akár az 1863. acta ótai, akár még 1848 előtti központosított szerkezetében, nem egyéb, mint malum malorum bármily körülmények alatt, s a birodalom bár melyik felére nézve is. Észreveszik azt az elfogulatlanok immár a Lajthán túl is. Ne hivatkozzék a francia bank példájára; mert annak is az a gyengéje, mely ott más, nálunk hiányzó kedvező körülmények által ellensúlyoztatik.

Nem az emberekben, hanem az intézményekben kell biztosítékot keresni; mert az alkalom az, mely az emberi gyarlóságot kifejleszti. Az országos jegybankok tehát csak kevésbé célszerűtlenek, kevésbé hátrányosak a centralisált birodalmi banknál; de végtére csak központosítás az is, csakhogy kisebb mértékben. Már az, hogy országos, védettséget s kegyeltséget involvál, mely a kezelőket elbizottá teszi, mire az emberi természet különben is oly nagyon hajlandó, szóval, szabad verseny hiánya mellett, mindazon hiányok s hibákban szenvednek az országos bankok, mint a birodalmi bank, csak kisebb mértékben.

Tekintetbe vevén továbbá, hogy valameddig a belértéki elmélet a gyakorlatban fennáll, a jegybankok mindig a közbizalomra szorulnak, melynek megszilárdulására jókora hosszú idő kivántatik, különösen oly kényes tárgyú s eddig szokatlan intézet iránt; és tekintvén azon sajátságos, kölcsönös, bizalomra épen nem kedvező, politikai s egyéb körülményeket

s előitéleteket, melyek az osztrák birodalomban fenállnak s melyek szerencsés megszüntetésére a legjobb esetben hosszú idő igényeltetik: akkor világos, hogy a némi politikai szinből egészen ki nem vehetethető országos jegybankok közül rendkívüli óvatosság szükségesetnék a célból, hogy a különféle országos bankok jegyei birodalom s világszerte, nehézség nélkül egyforma bizalomra találjanak, — akadály s aggály nélkül kézről kézre foroghassanak, és a börze ármányaitól s a konkolyt hintő, egyetértést zavaró ellenségek fondorlataitól — ha az egyáltalában kieszközölhető lenne is — menten maradjanak. Ennélfogva az országos bankok körül a főfigyelem s a túlnyomó súly a kiindulási pontra, t. i. a mindenkori fémerthi beválthatásra lenne fordítandó el annyira, hogy alig képzelhető, miszerint ily eljárás mellett ama jegybankok képesek legyenek irányuknak — t. i., hogy az ipar s kereskedelem támogatására s élénkítésére szükséges vállalkozási eszközökkel bőségben, olcsóságban s egyszersmind teljes értékben nyujtsák — csak némileg is megfelelni. Valószínű azonban az, hogy az ármányok s fondorlatok legyőzése s az általános bizalom kivívása az országos bankoknak nem is fog sikerülni.

Látni való tehát, hogy sajátságos körülményeink közt: az országos bankok rendszere épen nem ajánlható.

Nagy horderejű nemzetgazdasági ügyek körüli hibák s visszaélések ellen: kétségen kívül a decentralisatio, a felelősség, a szabad verseny s a nyilvánosság a leghatásosabb óvszerek. Ennélfogva a fenálló jegybank-rendszerek közt nézetem szerint általában is, különösen pedig sajátságos körülményeink közt: a jegybank ügy szabadá tétele legajánlhatóbb, kivált, ha az elv a lajthántul is elfogadásra találna; de csak biztosító alapszabályok s az azok megtartása, valamint a kimutatások valóságára fölötti felelős felsőbb felügyelet mellett. Ily módon a szabad magán bankok a fenebbi hibák s hátrányoktól lehető legmentebbek lehetnek annál is inkább, mivel mint magánintézetek minden politikai jelentőség nélküliek lennének; és mivel szétosztottságuk mellett, ha egyik közülök mégis beváltási képtelenségbe esnék (a mellett, hogy az alább előadandó alapszabályok szerint a kezelőkön kívül senki kárát nem vallaná): nagyobb zavart sem okozna s homályt sem vetne azon országra, melyben létezett.

A jegybankszabadság ellenei kétfélék: az egyikfélék a kizárólagosság emberei, kik azt tartják, hogy isten a világot néhány kegyeltei élvezetére s az embereket azok szolgálatára teremté. Coriphaeusaiuk egyike a politikai téren kudarczott vallván: nemzetgazdászati mezben burkolva munkájában a pelectát, mint a bölcsesség s boldogság netovábbját ajánlja az osztrák birodalom számára összekötve — magánbankok helyett — országos bankokkal oly alapokon, melyektől a magyarok istene óvjon, mondván. „Mint 1848/9-ben a választók száma megszorítása után kiáltoztak, állítólag a nép közjólétnek előmozdítása, valósággal a hatalom bitorolhatása kedvéért: szintigy mostan ugyan oly türelmetlenséggel sürgetik a fizetési eszközök szaporítását állítólag az anyagi közérdek, valósággal azonban csak az önhaszon előmozdítása céljából“ (Természetes, ha a bank s pénzügy néhány választottak kezére bizatik, kik — az idézett író egyik elvokona Plener állítása szerint — az egészséges üzletet a nem egészségestől megkülönböztetni tudják: akkor a világért sem az önhaszon, hanem egyedül a közhaszon fog előmozdittatni, vide: a bécsi nemz. bank s hitelintézet kezelését) aztán kérdi az idézett író továbbá felállított dialogusában. „Tehát ön a bankszabadság után kiáltozókkal tart végtelen papirpénzzel?“ (Mily ráfogás.) „Óh nem! — feleli — ez ellen határozottan tiltakozom. Ismerem a pártok phrasisait akár politikai, akár pénzügyi természetűek legyenek azok. Évek óta küzdtem ellenök s jól tudom mi rejlik mögöttök.“ (Igenis ismerjük mi is, és tudjuk szintén mi rejlik dialecticája alatt.) Ezekkel tehát nem vitatkozhatunk.

A másikfélék, különben őszinte hivei a törvényes szabadságnak s a szabad versenynek, daczára az itt ott elkerülhetlen visszaélésnek s bajnak; de amazok szelleműs handabandája s sorba állított idézetek s számok által elkábitva s félre vezetve: csodálatos fogalom-zavarban látszanak lenni ellenvetéseik után itélve. Ugyanis:

1. A fémmel nem fedezett, de értékiségekkel tökéletesen biztosított részét, a kényszer nélküli s csak hitelpapírt képző bankjegyeket, azonosítják a fedezetlen, minden értékiségekkel biztosságot nélkülöző s pénz gyanánt forgó állampapír pénzzel, mely fájdalom az államkormányok végső szükség pótlója, de nemzetgazdászatiilag legtöbbnyire, mint mell'zendő s káros

expediens vétetik tekintetbe. 2. A bankszabadságot azonosítják végtelen számu fedezetlen jegyeknek tetszés szerinti kibocsátásával; összezavarván a kényükre bocsátott magánbankokat — noha azok jegyeik elfogadására senkit sem kényszeríthetnek — olyanokkal, melyek törvény által szabályozvák s felelős felsőbbbségi közegek, valamint a nyilvánosság s a szabadverseny által ellenőrizvék. 3. A jegybankok kiindulási pontja — a mindenkori beváltási képesség — kétségen kívül főtekitetet érdemel, mert a nélkül a fenálló gyakorlat mellett egész működése hasztalan, sőt káros; de nem kevésbé érdemel tekintetet a jegybankok iránya is, t. i. a vállalkozási eszköz olcsóvá hozzáférhetővé tévése, mert ha annak meg nem felel, akkor, mint a bécsi nemz. bank s hitelintézet néhány milliomos bankár intézetévé sülyed. A magánbankok ellenei pedig a vállalkozási eszközre való közszükséglet megítélésében, nem úgy, mint az értékiségeknél, a kínálat s kereslet közti arálynak józan s gyakorlati elvét veszik zsinórmértékül úgy, hogy keresletnek csak az tekintetik, mely teljes bankszerü biztosítékot tud nyújtani: hanem mint a methaphisikusok, a priori hiszik a közszükségletet minden esetekre s időkre meghatározhatni, bármiként növekedjék is a népesség számra s a földmivelés ipar s kereskedés kifejlődésre nézve.

Tegyük tehát fel, hogy a szabadbank ügyet szabályozó törvény, a többi közt következő pontokat tartalmazna:

1. Jegybank engedély csak akkor nyerhető: ha a részvényesek az egész illetőséget befizették, és az egész összeg legalább is egy millió frtot teljes értékü fémpénzben elért.

2. A bank, a többi bankszerü üzletek mellett, különösen letéteményekkel is foglalkozik.

3. *A kibocsátandó jegyek maximuma; a bank birtokában levő fémkészletnek kétszeres értékén nem mehet túl.*

4. A bank jegyei, a vagyonával s letett megfelelő cautióval felelős államfelügyelő aláírásával, és a keze alatt levő, valamennyi birodalmi bankokra nézve egyforma bélyeggel ellátandók, és nem lehetnek 5 frtnál kisebbek.

5. A bank köteles, jegyeit mindenkori kívánatra országosan érvényes fémpénzre hasonló teljes értékben becserélni.

6. A bank alaptökéjét képző fémkészletéből soha semmit másra, mint kibocsátott jegyei beváltására nem fordíthat; semmiféle a bankszerü üzlethez szorosan nem tartozó üzletben

nem részesülhet sem közvetlenül, sem közvetve. Szintugy sem az állam-kormányval, sem a banknál bármily hivatali viselővel, vagy a kezelésre bármily cselekvő befolyással bíróval semmiféle üzleti viszonyba nem bocsátkozhatik a bank, sem közvetlenül, sem közvetve. Ugyanazon nevekkel aláírt váltók csak kétszer hosszabbíthatók meg, azontul az államfelügyelő írásbeli beleegyezése kívántatik.

7. A bank tartozik hetenkint, az államfelügyelő aláírásával ellátott kimutatást nyilvánosan közleni.

8. Mindezen és az itt még fel nem sorolt, más jegybankoknál most is divó óvószabályoknak áthágása jogelvesztéssel büntetik. Különben pedig az igazgatók s más a kezelésre befolyó egyének egyetemlegesen *egész vagyoniukkal* s a letett megfelelő cautióval felelősek minden kárért, mely a szabályok áthágásából származik mind a közönség, mind a részvényesek irányában, mely felelősségben az államfelügyelő osztozik, ha a visszaélést tüstént be nem jelenté.

9. Negyed évenként egy meghatározandó vegyes küldöttség a bank könyveit, pénztárait, irományait s egész üzletét megvizsgálndja s az eredményt nyilvánossá teszi.

10. Míg a bank szabályaihoz hiven jár el: jegyei az állampénztáraknál fizetés gyanánt elfogadtatnak.

Megengedem, hogy az óvó szerek talán nincsenek itt egészen kimerítve.

De mi hátrányai lehetnek az eként szabályozott szabad magán bankoknak, a birodalmi kizárólagos, vagy csak országos bankokhoz képest: valóban át nem látható.

Az ily bank jegyei hitelpapirokat képeznek, melyek senkire rá nem kényszerítettnek, a pénzregale alá nem esnek, különben is jogában áll a törvényhozásnak a közjóllét érdekében azt arra és annyira átruházni, a hogy jónak látja.

Az ilyen magánjellemet viselő, birodalom szerte sok példányban előforduló s minden politikai szint nélküli bankok úgy a kormány közvetlen igénybe vételétől, valamint a politikai ellenszenv s előítélettől bizonyosan mentebbek, mint az országos bankok; ellenben jegyeik biztonsága semmi esetre nem kisebb, mint amazoké az elősorolt óvószerek megtartása mellett, mi magánbankoktól alárendeltségöknél fogva inkább várható; és a jogvesztés büntetése rajtuk inkább minden nagyobb zavar nélkül végbevihető, mint az országos banko-

kon. A közszükséglet legbiztosabb fokmérője: a szabályszerű biztosságot nyújtó kereslet lesz; és meg levén a jegyek aránya a fémkészlethez szabva: a nagyobb kereslet több bankot, vagy nagyobb alaptőkét idézend elő. Minden helytelenség s a pénzdrágasága ellen pedig legjobb óvszerül szolgáland a nyilvánosság s a szabad verseny.

Hogy több bankokra a felügyelet nehezebb volna, csak az állithatja, a ki hiszi, hogy képes egyének szükében volnánk. Egyébiránt a felügyeleti biztosság leginkább az államkormány felelőségétől függ. Angliában a felelős kormány sikeresen tud a számos magán bankok fölött örködni; ellenben voltak esetek, hogy egy kizárólagos központosított, szigoru kormányi felügyelet alatti jegybank, súlyos eltéréseket követett el megtorlatlanul. Ismertető jegyül pedig a birodalom szerte egyenlő bélyeg szolgáland. Természetes, hogy mind ehez kellő jogbiztosság szükséges.

Ennyit a fenn feltett első kérdés megfejtésére, mihez csak azt jegyzem meg, hogy bár mennyire multhatatlanul szükségesnek vélem e téren, az erkölcsi felelőségen kívül, a legszigorubb s a legkielégitőbb anyagi felelőséget is, még sem oszthatom azok véleményét, kik azt kívánják, hogy a bank részvényesei, a részvény összegben tul is felelősek legyenek a közönség irányában; mert ez nézetem szerint nem csak az ügyet magát hátráltatná, sőt akadályoztatná is, hanem azért is, mert nem méltányos. és a mi nem méltányos az többnyire nem lehet valódilag czélszerű sem. Nem méltányos pedig azért, mert valamint a megbizás, vagyis a cselekvési szabadság, természeténél fogva felelőséget, ugy megforditva a felelőség észszerüleg cselekvési szabadságot tesz fel; és így azon részvényest, kinek a kezelésre semmi cselekvési befolyása nincs: józanul felelőssé tenni ép ugy nem lehet, mint nem lehet parlamentaris államban a kormány cselekményeiért a parlamenti többséget felelőssé tenni; mire egyébiránt szükség sincs, ha a cselekvők felelősége kielégitőleg biztosittatik, mely felelőséget az illetők egész vagyonára kiterjeszteni azért nem tartom tulsulyosnak, mert hatalmukban áll, szorgalom s becsületesség által a kártól óvakodni, a mi nem is áldozat, tekintvén azon jutalmat, melyet e részbeni fáradozásaik után élveznek.

Bár mennyire igazoltnak látszassék is, — mondá ön, — a szabályozott szabadbank rendszer el annyira, hogy jobb módszer nem létében, az minden bizonynyal a legajánlhatóbb, mind a mellett átlátható, hogy az elvbeni fenn kifejtett ellenmondás következményeitől az sem lehet egészen ment. Azon ellenmondás egyik folyamánya ugyanis az, hogy a kényszer nélküli bankjegyeknek egészen correct jellemzése s elnevezése nem lehetséges. Pénz képviselőnek nem tarthatjuk a bankjegyeket, mert akkor többet nem képviselhetvén, mint a mennyi fém van a banknál: ennek iránya egészen el lenne tévesztve. Pénznek nem mondhatjuk, mert nincs belértéke, és csakugyan mihelyt a beváltási képesség megszűnik, tüstént csökken a jegyek értéke. Hitelpapirnak mondjuk ugyan, de ez sem egészen helyes, mert a biztonság mellett a hitelpapir főjellemé az, hogy legalább hihető legyen, miszerint az adós a kitűzött időre, kötelességét pontosan s feltétlenül teljesíthetni s teljesíteni fogja; itt azonban azt feltenni sem lehet, mivel eleve bizonyosan tudják, hogy ha a hitelezők nagyobb része a beváltást kívánja, az adós okvetlenül fizetés képtelenné lesz és akkor ismét a kiindulási pont lesz eltévesztve.

E logikátlanság gyakorlati eredménye aztán az, hogy a szabadbankrendszer is válságos időben — mivel jegyei nem pénz — nem csak a válságot csökkenteni nem képes, hanem a megrohanástól tartania kellvén: az első sejtelemre hitelét meg kell szoritnia, és így a válságra jelt adnia s azt növelnie. Ellenben, mivel jegyei tiszta hitelpapirt sem képeznek, mely a fizetési eszközt kikötheti: nem menekülhet meg az állam lehető pénzügyi műveleteinek közvetett romboló hatásától. Az állam elutasíthatlan szükséglete olyan, mint a vizár, mely el nem zárható. Midőn tehát az állam — a magánbankokat igénybe nem vehetvén s máskép sem segíthetvén — kénytelen kényszer folyamó papírpénzt kibocsátni, melyet a szabadbankoknak adósaiktól el kell fogadni, akkor kiindulási pontjuk s egész céljuk meg van hiúsítva. Eddig az ön észrevétele.

Folytassuk ezen eszmevonalat tovább. A főbaj tehát a logikai alap hiánya; miután pedig a fennérintett gyökeres orvoslás ez idő szerint legalább kivihetlennek látszik, kíséreljük

meg oly módszer fejtegetését, minélfogva a szabályozott bank, jegyei tiszta s következetes hitelpapír-jellemet nyernek a nélkül, hogy szabad magánbank jellemét elvesztené s a jótékony szabadverseny ki lenne zárva; és mely céljainak, mind irányára, mind kiindulási pontjára nézve megfelelni képes. Tekintvén az ügy fontosságát s bonyolult létét, valamint a gondolatok közlési eszköze egyáltalábani tökeletlenségéből, s engyarlóságomból származó előadási nehézségeket, kérve kérem önt, hogy az új eszmék iránt szokásos ellenszenvet mellőzve, igyekezzenek az előadandó eszme kifejtését öngondolás által elősegíteni.

A cél nagyságával mindenkor egyenes arányban áll a feladat nehézsége. Az itt kitűzött nagy cél elérésére oly combinatio kívántatik, mely képes a nagy üzlet számára oly formalmi eszközt teremteni, mely ép oly biztos, mint szilárd s állandó, semmiféle esemény által teljes értékében meg nem zavarható; mely képes minden körülmények közt a fémpénz kivándorlását s a forgalombóli kiszorítását akadályozni, de egyszersmind azt sokszorozva helyettesíteni, és így a szállítási s koptatási nehézségeket is mellőzni a nélkül, hogy az értékségek s a pénz közti arányra zavarólag hatna. Az eként előállított tiszta hitelpapírt képző közegnek, nem csak biztonság, hanem a kitűzött idejénvaló biztos befolyás tekintetében is minden kétségen felől kell állnia, könnyen hozzáférhetőnek s kitünőleg olcsónak kell lennie s a nagy forgalom kellékeinek úgy, sőt mennyiségi tekintetben még jobban kell megfelelnie, mint maga a fémpénz, hogy így ezen bank mind irányának, mind kiindulási pontjának kellőleg megfelelhessen, egyszersmind pedig a bank részvényeseinek kitünő jutalmat biztosítson.

Hogy az eszmét annál érthetőbbé s megzemléhetőbbé tegyem, jónak véltem a célbavett közeget előállító bank alapszabályaiból kivonatot közleni, melyből úgy a bank céljának való megfelelése, mint kedvező jövedelmezése kitünjék, a különben is szokásos kellékeket, s szabályokat, mint ismereteket, a rövidség kedvéért mellőzve. Ugyanis:

1. Az intézet részvényekre alapittatik. Czime: M. kir. engedélyezett első nemes fémbank. Alaptőkéje nem lehet kisebb egy millió forintnál teljes értékű fémpénzben. Műkö-

dését csak akkor kezdheti, midőn részvényei egészen befizetvék stb.

5. Ezen intézet célja az ipar s kereskedelem rendes banküzletek általi támogatása mellett különösen az, hogy a nemes fémpénzt — minden körülmények közt, s minden eshetőségektől függetlenül — a nagy üzlet számára nagy mérvben s olcsó áron biztosítsa, az érme koptatás s szállítási nehézségektől menten.

6. Ezen intézet, czimének megfelelőleg egyedül nemes fémpénzzel foglalkozik, fizetéseket egyedül törvényes fémméremben fogad el s teljesít vagy pedig a bank által kibocsátandott törvényes fémméremről szóló „nemesfém jegyekben“ (23). A bank nem tarthat a nemes fémnél egyéb pénznemet, mint a 35 kron alóli kiegyenlítésekre szükséges aprópénzt.

8. Fő s tartalék alapjai a banknak, egyedül nemes fémet tartalmazhatnak, mely „nemesfém jegyek“ képében kölcsönözések s leszámítolások által gyümölcsöztetést s terjesztést nyer (23). Egyéb értékiségeknek (Effecten) csak mint a leszámítolások s kölcsönzések biztosítékainak lehet ott helye.

11. A fő- s tartalék alapokon kívül van a banknak még egy, a bank vagyonának kiegészítő részét nem képző alapja, mely külön kezelendő, és ez a kölcsön vételi alap (20).

17. A vagyonával s letett megfelelő cautiójával felelős államfelügyelő, az egész kezelést ellenőrzi, a heten- s havonkénti kimutatásokat nevével s a „nemesfém jegyeket“ nevével s bélyegével ellátja. E mellett fél évenként a bank egész állapota egy meghatározandó hivatalos küldöttség által megvizsgáltatik s az eredmény közé tétetik.

18. A bank semmiféle, a bankszerű üzlethez szigoruan nem tartozó üzletekben nem részesülhet sem közvetve, sem közvetlenül. Szintugy sem az államkormánylyal, sem a bank körül bármikép foglalkozókkal semmiféle üzletbe sem bocsátkozhatik, sem közvetlenül, sem közvetve.

19. Ezen bank különös — magasb célja követelte — szabályai im ezek :

a) Csak leszámítolások történhetnek hat óra, kölcsönözések csak 3 óra.

b) Ezen bank csak nemesfém érméről szóló váltókat fogadhat el.

c) Más pénznemről szóló értékpapírok, csak zálogul

fogadtathatnak el, és azok valamint egyéb kezizálo gok, csak a legbiztosabb fémpénz érték szerint számítandók.

d) A bank részéről történendő kölcsön felvételek szintén csak nemesfém érmében történhetnek.

e) A bank 50 frton alóli üzletet nem csinál.

f) minden a meglevő bankoknál divatozó biztonsa gi s óvó szabályok itt fokozott szigorral alkalmazandók.

g) Ugyanazon nevekkal ellátott váltók csak kétszer hosszabbíthatók meg; azontul az államfelügyelő írásbeli beleegyezése kívántatik.

h) Kézizálo gok, letétemények s bizománya ba adott tárgyak fölötti téritvényeken kívül a bank semmi más, fizetésre kötelező okmányt nem állíthat ki, mint az alább (23) esetelendő nemesfém jegyeit.

i) Fémkészletéből a bank csak következő kiadásait fedezheti: kezelési költségeit, netalán szerzendő ingatlanok kifizetését, a részvényeseknek járó kamatot s osztalékot, 50 frton alóli kiegyenlítéseket, nemesfém jegyeinek tőkéje s kamatja kifizetését. Egyéb kiadásaira, mint leszámítolásokra, kölcsönözésre, stb. egyedül nemesfém jegyeit fordíthatja.

k) Minden áthágása a szabályoknak tüsténti jogvesztéssel büntettetik. Az illetén áthágásokból származó kárért pedig a kezelésre cselekvő befolyással bírók, cautiójukkal s egyéb vagyonukkal egyetemlegesen felelősek, mind a közönség, mind a részvényesek irányában, mely felelősségben az államfelügyelő is osztozik, ha a visszaélést tüstént fel nem jelenti.

20. A bank részéről, a nyilatkozó szükséghez képest történendő, nemesfém érmébeni kölcsön felvételek célja nem csak az, hogy a bank az ipar s kereskedelem fokozott igényeinek megfelelhessen, s hogy alkalmazás nélküli pénzt a forgalomba tereljen, hanem főleg az, hogy a félénkeknek s csüggedőknek alkalom nyitassék heverő fémpénzöket 5-ös kamatra minden aggály nélkül elhelyezni, mi által a fémpénz tömegesen a forgalomba vezetették.

21. Ezen kölcsön felvételek 3—6 óra szólnak utólagosan fizetendő 5-ös kamattal, mire a kölcsönöző az intézettől megfelelő nemesfém jegyeket kap; azok lefolytával a kölcsön megújítható.

23. Tekintvén, hogy a bank kölcsönözési s leszámítolási

üzleteiben fokozott szigorral jár el; hogy folytonos állam-felügyelet, és a heten- s havonkénti kimutatások s a félvénekénti hivatalos vizsgálatnál fogva a nyilvánosság felügyelete alatt is áll; hogy a kezelő s felügyelő személyzet, cautióval s vagonával is egyetemlegesen felelős; és hogy a szabad verseny sincs kizárva, hogy tehát illetén biztosítható körülmények alatt a bank céljának annál inkább megfelelhessen, hogy t. i. a nemesfém pénzt minden körülmények közt a nagy üzlet számára biztosítsa a nélkül, hogy bármely eventualitás által veszélyeztethessék, vagy kelleetlen idegen körökbe sodortathassék s mellőzésével az érme koptatás s szállítási nehézségeknél:

Illetékes a bank, a nyilatkozó szükséghez s a fém készletéhez mért (26) mennyiségben, váltó erővel bíró 5-ösön kamatozó „nemesfém jegyeket“ kibocsátni, melyeket a bank köteles a lejárat napján kamatostól törvényes nemesfém érmevel beváltani. Szabadságában áll azonban a banknak azokat kívánatra a lejárat előtt is beváltani, mire a bank igyekezete mindig irányozva lesz.

Mennyire lesz lehetséges rövid felmondási időt behozni, a tapasztalás fogja határozni.

24. Ezen, a beváltáskor 5 kamattal kamatozó, törv. nemesfém érméről szóló „nemesfém jegyek“ nem lehetnek 50 ftnál kisebbek, névre szólnak, egyszerű névaláírással forgathatók s lejárat idejük 15 naptól 6 hónapig terjed stb.

26. Hogy a bank — iránya s kiindulási pontjának is egyaránt megfelelőleg — nemesfém értékű forgalmi eszközének mennyisége: mindig az ipar s kereskedelem igényeivel egyenlő lépést tarthasson, az értékiségek s a forgalmi eszköz közti érték-arányára zavarólag ne hasson, de az ipar s kereskedelem fokozott igényeinek megfelelhessen:

Illetékes a bank „nemesfém jegyeit“ (mint a felmerülő igényeknek megfelelő a biztosító óvó szabályokkal ellátott s tiszta hitelpapírt képző közeget) a nyilvánuló közszükséghez képest azon maximalis határig szaporítani, hogy összegök a bank fő- és kölcsönvételi pénztárbeli fémkészletének háromszoros, s a tartalék pénztárbelinek egyszeres értékét elérhesse.

Ezen háromszorozás annál kevésbé képes aggályt felköltetni, minthogy egy részről, a fölöttekép óvatos hitele a

banknak 3—6 óra terjed ; másrésről pedig nemesfém jegyeinek szintén lejáratí idejök van, mely hat hónapig terjedhet s mely lejáratí idö tehát könnyü módon a bank biztos befolyásaihoz alkalmazható, következöleg felakadás nem is képzelhető. Eddig az alapszabályok kivonata.

Biztos és jövedelmes menhelyt képezvén ezen intézet a nemesfém pénznek, annak tehát minden emberi előrelátás szerint óriási gyűhelyvé kell válnia a nemesfém érmének, honnan az kézről kézre forgó nemesfém jegyek képében minden biztonsági aggálytól mentebben, mint az angol cheques s a mellett tetemesen sokszorozva, termékenyítő esőhez hasonlólag kiárad közvetlenül az ipar s kereskedelem köreibé, rendkívüli olcsóságánál fogva pedig közvetve a földmívelési körökbe is a nélkül, hogy értéke túlbőség által csökkené, mivel bősége mindenkor a közszükséggel arányban lesz ; csökkenvén ugyanis a közszükséglet, kisebb mértékben veszik igénybe a nemesfém jegyeket is.

A társadalmi igényekhez mért logicus következetességgel bíró alapja ezen intézetnek az, mely ugy granitszerű szilárd biztonságát, mint olcsóságát feltételezi. A „nemesfém jegyek“ ugyanis pénzjellemet nem, hanem csak tiszta hitel-papír, vagyis váltó jellemet igényelvén, mely bizonyos nemesfém érmét köt ki fizetésül s lejáratí idövel bírván, az előírt szabályok megtartása mellett, tökéletes biztonságukhoz s a kitűzött idején való befolyásukhoz a gyanu sem férhet semmiféle körülmények alatt. Magán vagyon levén ezen bank s nem kizárólagos s a jegyek nemesfém érméről szölván : az államkormány bármely pénzügyi mivelete teljességgel nem zavarhatja, mert egészen független.

Rendkívüli olcsóságát pedig a szabad verseny mellett szintén logicus beszerkezete biztosítja. Tegyük ugyanis fel, hogy a bécsi nemz. bank liquidált, a jegybankügy szabaddá tétetett, sőt még azt is, hogy az illetök részéről nagy s sikeres igyekzet nyilvánul az ipar s kereskedelem, fenn (az eredeti kéziratban) érintett, állandó felvirágzásá előidézö tényezök s feltételek előállítására : akkor a forgalomra befolyó körülmé-

nyek mellett kétféle eset képzelhető, más országokhoz képest vagy drágává, vagy olcsóvá válik az immár fémpénzbeli forgalmi eszköz.

Ha drága, csak ezen intézmény képes azt olcsóvá tenni, mivel logicus alapja megengedi, hogy a meglevő fémpénz egybegyűjtessék s összes készlete háromszoroztassék a nélkül, hogy biztonsága legkisebb csorbát szenvedne.

Ha pedig különben is olcsó, akkor azon olcsósága átláthatólag csak onnan származhatik, hogy több fémpénz van forgalomban mint sem a tőkéletes bankszerű biztonsággal, vagyis az értékiségek hasznos mozgósításával járó közszükséglet felémészthet. Ez esetben pedig megint ezen intézmény az, mely egyedül képes azon olcsóságot állandóvá tenni az érték arány megzavarása nélkül megóvhatván a pénzt a közhaszon nélküli kivándorlástól. Tudvalevő ugyanis az, hogy a fémpénz, mint viláfgforgalmi eszköz mindig oda vándorol, hol nagyobb szükség van rá és így nagyobb is az értéke. E kelletlen kivándorlástól az ismeretes jegybank intézetek nem óvhatnak azért, mert a közszükséglet fokozottsága idejében azok biztonságuk veszélyeztetése nélkül, jegyeik kibocsátásában kellőleg nem terjeszkedhetvén, a közönség kénytelen a — más országból drága kamaton, vagy sok értékiségek eladásával szerzett — fémpénzt közvetlen, s tömegesen a forgalomba hozni; s csökkenvén a közszükséglet, a pénz értéke is csökken s kivándorol oda, hol nagyobb a beese; és beállván ismét új közszükséglet, a fémpénz hiányzik s drága.

Nem úgy azonban ezen intézet, mely fokozott közszükséglet idején nem a fémpénzt magát, hanem az olcsón szerezhető, a fémpénzzel hason értékű „nemesfém jegyeket“ bocsátja forgalomba, és pedig minden biztonsági aggály nélkül a fémkészletet sokszorozva; a közszükséglet csökkenésével a „nemesfém jegyek“ visszafolynak s ezzel a pénz kínálat s kereslet közti egyensúly ismét helyre van állítva s a fémpénz a bank pénztáraiban új szükséglet idejére fenmarad, sőt a nagykereskedő is előreláthatólag óvakodni fog fémpénzét közvetlen a forgalomba bocsátni, inkább a bankba adja kamatra, miután az érette kapott „nemesfém jegyeket“ — azok kézről kézre forgalmi eszközül forogván, mint az angol cheques, csakhogy biztosabb s hasznosabb módon — successive csak úgy használ-

hatja fel a nagy üzletben, mint a fém pénzt, csak hogy nagyobb kényelemmel s az érme koptatása nélkül.

De azért a „nemesfém jegyek“ nagy olcsósága mellett is a részvényesek osztaléka előreláthatólag nagyobb lesz, mint bármely efféle intézetnél. Feltéve ugyanis, hogy első rendű váltók, — melyek sorába a „nemesfém jegyek“ legalább is számítandók lesznek — kamatlába 5% s a nemesfém bank kamatlábát, az 5%-ot kamatozó nemesfém jegyeinek 8%-ra szabja, akkor ezen jegyek mint 3%-osak igen keresettek, mert olcsók lesznek. Feltéve továbbá, hogy az igen kedvező s szintén keresett kölcsön felvételi alapja a banknak nem mulja felől a főlapot, és hogy a tartalék alap kamatai, csak az intézet költségeit fedezik. Ilyetén minimalis feltevések mellett is a részvényeseknek (a részvények a kölcsönadók s a nemesfém jegyek 5-ös kamatai lehuzása után is) 8% tiszta felosztalék marad elnézve a bank többi üzleteinek jövedelmeitől; mert legyen például a főlap = 100, a kölcsönvételi alap szintannyi, tesz 200-at. Ez háromszorozva = 600, melynek 8-as kamata 48. Ebből lehuzatván a 600-nyi nemesfém jegyek 5-ös kamata = 30, a kölcsönadók 100-nyi = 5, s a részvényeké szintén 100-nyi = 5 : összesen 40, marad tehát tiszta felosztalékkal 8%.

Ennélfogva tehát, valameddig a pénz belértéki elmélete irányadó, ezen intézmény nézetemszerint közügyileg mint legcélszerűbb s magánügyileg, mint leghaszonhajtóbb ajánlható; mert a kézről kézre forgó nemesfém-jegyeknek kamat számítási kis alkalmatlansága a sok előny mellett elenyészik s a hozzá nyomatandó táblázat által megszüntethető.

Őn nemesfém bank tervemnek azt veti ellenébe, hogy az minden előnyei mellett sem lenne az államkormány lehető pénz műveleteinek kedvezőtlen befolyásától egészen ment; mert feltéve, hogy a kormány kénytelen lenne nagy összegre menő kényszer folyamu papírpénzt kibocsátni, akkor igaz ugyan, hogy a nemesfém bank, adósaitól, kik nemesfém érmére kötelezvék, azon államjegyeket elfogadni nem tartozik. De attól méltán lehet tartani, hogy akkor ismét agió s valuta levén forgalomban: senki sem fog merni fémérméről szóló kötelezettséget vállalni, sőt ilyenén eshetőségtől félvén különben sem merészlendnek bele kapni, és így a nemesfém bank jegyei semmi keletre nem találандnak.

Ezen ellenvetést vártam az ön belátásától, sőt örülök neki mivel ennek megoldása alkalmat szolgáltat az ügy közelebb megfajtésére, miből a fenn feltett második kérdésre való válasz önként fog folyni.

Ezen ellenvetése különös nagy súlyt nyer jelen (1866. június elején) körülményeink közt úgy, hogy annak megoldása nélkül meggyőződéseim szerint reménytelenségbe kellene esnünk hosszú időre a fölött, hogy nemzetgazdasági calamitásunkon segítve legyen s anyagi állapotunk jobbra forduljon.

A legközelebb múlt időben lefolyt események után ugyanis a fém pénz forgalomba jutására s a bécsi nemz. bank kelleetlen működésének — melyben minden egyébre inkább találunk, mint a közgazdaszat előmozdítására — legalább a sz. István koronája területén való megszüntetésére, a láthatár legtávolabb pontján sem nyílik kilátás tekintvén az állam-papírpénz nagy összegét, s közjogunk kérdésének mostani (1866. június) stadiumát. Ugyanis:

Más helyen („Nemzetgazdasági calamitásunk“ czimű röpiratomban; a „P. Napló“ 1856. 14.; s a „Hon“ 1866. 35—38. számaiban) megfajtam, miszerint nemesfémmel nem, de a forgalomba bocsátás alkalmával más kelendő értékségek által tökéletesen biztosított bankjegyeknek, magában nem jogosított, hanem csak a fennálló logícátlan rendszerből folyó agiója oly országra nézve, melyben az ipar s kereskedelem felvirágoztatásának tényezői ki nem fejlődvék s azok kifejlését a pénznek, mint nélkülözhetlen vállalkozási eszköznek nagy drágasága is akadályozza, hogy mondom, ott ily agió átmenetül, mint ideiglenes eszköz az ipar, kereskedem s földművelés felvirágoztatására, nem csak nem káros, hanem igenis hasznos lehet, ha az illetők azt, az érintett tényezők előteremtésére erélyesen s okszerűen felhasználják.

De nem úgy áll a dolog, a minden értékiségekkel biztosítást nélkülöző államjegyekkel, melyeknek érték csökkenése összegök nagyságával egyenlő arányban emelkedik; és mint a honyelés a szomjuságot csak fokozza, minélfogva azon előny, melyet az államjegyek — azon optimisticus feltevés mellett, hogy azok productiv beruházásokra fognak fordítani — eleintén nyújtani képesek: elenyészik később, midőn növekedő összegök által, azok értéke azon arányban, mint a le-

hulló tömeg csökkenésnek rohan s boldog boldogtalant az örvénybe ránt. Sicut 1811 s 1816 experientia docet.

A politikai prognostica pedig az orvosinál is kényesebb s háládatlanabb. tagadhatlan azonban az, hogy a dolog mostani állása (1866. jun.) nem igen kecsegtet azon reménnyel, hogy a bécsi nemz. bank járma alól egy könnyen kiszabadulhassunk.

Látni való tehát, hogy ha egyedül a közintézkedéstől várunk üdvöt, minden esetre igen sokáig kell várunk s a czél elérése akkor sem bizonyos. Annál komolyabban intőleg szól hozzánk tehát ama közmondás: segits magadon s az isten is megsegít. Helyén lenne tehát oly magán intézkedés, mely képes a közcalamitáson segíteni.

Ilyetén magán intézkedés feladata átláthatólag nem lehet más mint az, hogy legalább a nagy üzlet a valuta ingadozásától függetlenné tétessék az által, hogy számára oly forgalmi eszköz teremtsék, mely szilárd teljes értéke mellett elég bőséges s annál fogva olcsó is legyen. Nagy feladat, mely a szokott merev gyakorlatnak soha sem sikerülend. A tapasztalásnak ugyanis, csak az elme kutatásainak s itéletének hozzájárultával van értéke. Azon pórnak, ki 60 évig ugyanazon faekével turkálja földét, elég tapasztalása lehetne s még sem halad, mert csak tapasztalt de nem észlelt. Én sejtem, hogy a fenn leirt logikai alapra fektetett nemesfémbank-rendszerben rejlik csirája e nagy feladat megoldásának még agió s valuta fennállta mellett is, ha sikerül önnek fennebbi ellenvetését megoldanom. Kiséreljük meg tehát.

A tapasztalás bizonyítja, hogy mihelyt agió s papirpénz jó forgalomba, azonnal eltűnik a nemesfém pénz. Ez tény, de mi az oka? Azt mondják: a fémpénz oda fordul, hol szükség van rá, hol kerestetik s értéke nagyobb. Ezen okadatolás azonban ki nem elégítő. Értéke ugyanis elég nagy ott is, hol agió s papirpénz forog, mutatja azt épen az agió; de sokszor szükség is van ott rá s kerestetik is. Csak az imént 1865 végén tapasztaltunk az agió mellett nagy pénz szükségét, s nagy vágyat még az ezüst kölcsön után is; és bár az agió csak kétón állott, még sem került elő a fémpénz.

Valódi oka nézetem szerint két körülményben rejlik: 1. a közforgalomban a fém- s papirpénz különböző értékének kiszámítása s a mindennapi szükségletek árának ahhoz való ido-

mitása sok alkalmatlansággal s nehézséggel jár; 2. rendszerint az agio, a közelebbnek vagy távolabbnak látszó beválthatási képességnek valószínűsége után, és a koronként felmerülő fémpénzrevaló valódi szükség szerint változik. E két tényező szabad tért nyit különféle összevissza bonyolult érdekek vélekedések, sejtelmek s ravasz kizsákmányolásoknak. Ennek következtetése aztán az, hogy az agio gyakran minden észrevehető politikai vagy kereskedelmi ok nélkül is ingadozik, habár nem is nagy mérvben, és így senki sem mer fémpénzén tudni, vagy azzal való fizetésre kötést tenni félvén, hogy az agió felebb talál hágni. A mindennapi kis forgalomra nézve ezen okok kétségen kívül irányadók. De miképen áll az a nagy üzletre nézve? Lássuk.

Tagadhatlan tény az, hogy a *kínálat s kereslet közti viszonyoknak egyenlősége mellett* az értékiségek ára az agió állásával egyenlő lépést tart, az agió emelkedésével az is emelkedik s annak csökkenésével ez is csökken. Ez egyébiránt egyenes folyománya a fenálló pénzrendszer elvének, mely szerint pénz csak a belértékes fém vagy az azzal kicserélhető; ha tehát p. az agió huszon áll, és így a bankjegy névértékének csak $\frac{5}{6}$ -at része fémmért cserélhető ki, értéke is csak $\frac{5}{6}$ névleges összegének; következéské az értékiségek árának is $\frac{1}{6}$ -dal kell hágnia. Kivételt csak oly ország képezhet, mely a külkereskedéstől el van zárva, minél nagyobb a külkereskedés s minél sürűbbek az érintkező pontok, annál kiterjedtebb ezen szabály. Mi nálunk, hol a külkereskedés s közlekedés középszerű: ezen szabály a kiskereskedésben csak tetemesebb változásnál észre vehető árváltozást von maga után.

Ebből azonban azon tünemény folyik, miszerint a nagy üzlet csak látszólag vitetik agió s bankjegyben; valódilag azonban fémpénz szerint üzetik; mert úgy a termelő, mint a nagy termelő, a nagy gyáros s kereskedő, a *kínálat s kereslet egyenlő viszonylata mellett*, áruinak vételi s eladási ára megszabásában kell, hogy az agió állását számba vegye s veszi is.

Hogy tehát a nemesfémpénz, agió s mellett a kiskereskedés forgalmából kiszorul: az érthető. Hogy továbbá a hivatalnok, nyugdíjas s t. e. — kiknek fix jövedelmök mindig egyenlő marad s pénzüket többnyire a szatócs, rőfös s kofához viszik — nem foglalkoznak fémpénzzel s arról kölcsönt kötni

óvakodnak: az természetes. De a nagy üzérkedő, ki, mint láttuk, mindig a teljes értékű pénz szerint arányosítja ügyeit, kinél az agió mindenkori kiszámítása nem jár nehézséggel s a fém-pénzbörze üzletekre nem használja: mért ne tehetné vételeit s eladásait fém-pénzzel? Hisz, ha ennek agiója emelkedik, azon mértékben emelkedik portékájának ára is; és mit kockáztat, ha azon kölcsönt, melyet sem zsemle s gyümölcsre, sem bankóval leróható adósság kifizetésére, hanem üzletére szükségel, fém-pénzre köti? Hisz, ha időközben az agió emelkedik, az csak hasznára leend, mert azzal üzletbeli értékiségeinek ára is emelkedik? Sőt semmivel sem kockáztat többet, ha az ilyen kölcsönt fém-pénzre, mintha bankóra köti, mert a mennyiben netalán károsodhatnék a fémkölcsön mellett, ha az agió emelkedni talál; ugyan annyiban károsodhatnék a bankó kölcsön mellett, ha az agió időközben csökkeni találna. Hisz époly nehezen esik alpari időben 100 teljes értékű frtot fizetni a kölcsönözött 100 bankó frtért, midőn az agió 20 volt: mint esik huszas agió időben 120 bankó frtot fizetni a kölcsönözött 100 ezüst forintért, midőn agió nem létezett.

Hihetőleg Thiers azon helyes észrevétele, miszerint politikai válságokban „a képzelt eshetőségektől való félelem nagyobb rettegést s súlyosabb következéseket szül, mint a meglevő valódi bajok” — itt is alkalmazást talál, legalább csekély belátással nem tudom amaz általános vonakodásnak egyéb okát találni mint, a szokás — az előítélet — s a dolgok valódi viszonyai nem ismeréséből származó alaptalan félelmet s rémülést, melyek azt is okozzák, hogy azon fém-pénz, mely rendes időben alkalmatlansága miatt nem kedveltetik: válságos időben rögtön a kegyelet tárgyává válik s utolsó menedékül meddőn hevertetik nem látván, hogy a képzelt bajok elleni tulóvakodás, valódi s azonnal érezhető bajokkal jár, sőt ezen eljárás legalkalmasabb ugyanazt előidézni, a mitől annyira rettegnék.

Képzelődések s sejtelmek ellen azonban észszel s okoskodással hiába harcolunk. Azok az érzelemben gyökerezvén, csak érzelembeli érvek használhatók ellenök sikerrel. Ilyenek pedig azok lehetnek, hogy egy részről egy kétségtelen biztosságú s haszonhajtó menhelyre a nemesfém-pénz számára kell mutatathatni, más részről aránytalanul olcsóvá kell a fém-pénz-

kölcsönt tenni. Ezen ellenállhatlan érveknek úgy hiszem a fenn közlött nemesfémbank-tervem megfelel.

Megengedem, hogy az emberek eleintén vonakodni fognak; de nem sokára a rendkívüli olcsóság vonzó hatását érvenyesíteni; mert a háboru közvetlen veszélye elmulta után az üzlet ismét élénkülvén s az üzérkedők látván rendkívüli olcsóságát az annyira szükségelt vállalkozási eszköznek, és miután az életben általában s a kereskedésnél különösen a valószínűségi számítás irányadó, ekként fognak okoskodni: „*Hogy az agió nyugalmas időben három hó alatt több $\frac{1}{10}$ -kal emelkedjék, az nem valószínű, de a nemesfém kölcsönnek több $\frac{1}{10}$ -kali olcsósága tény; és ha az agió emelkednék is, azon mértékben portékám ára is emelkedik; különben pedig az agió ép úgy alább is szállhat s akkor a fémpénz kölcsön kétszeresen jutányos, míg a bankó kölcsön ez esetben kétszeresen drága; s miért ne folytathatnám üzletemet fémpénzben tekintettel az agió mindenkori állására, mint folytattam eddig bankóban tekintettel a fémpénz állására? Ha pedig egy nem várt jelentékeny válság találna beállni: akkor értékiségim ára különben is változnék s ilyen váratlanság ellen sohasem lehet senki biztos.*“

Ha pedig egyszer a bank nemesfém jegyei terjeszkedést nyernek s kézről kézre járván s a nagy üzletben forgalmi eszközt képezvén a pénzt kipótolják, akkor belátandják, hogy a nemesfémbank iránti tartozásuk lerovására igen ritkán szorulnak fémpénz megszerzésre, mert áruikat a sűrűn forgó nemesfém jegyekért eladván: azokkal — a kamat kiegyenlítése mellett — mindig le róhatják tartozásukat.

Ezzel pedig egy meglepő, eddig nem is sejtett nagyszerű jótékonyosságú czél éretnék el, hogy t. i. agió s valuta mellett is a fémpénz sem ki nem szoríttatnék, sem meddőn nem heverne, sem ki nem vándorolna, sem börze portékává nem válnék, hanem a nagy üzlet számára való forgalmi eszköz maradna; és miután a valuta-ingadozás leginkább a nagy üzletre hat károsan, ez pedig e módszer által a valuta állásától függetlenné tétetnék; a valuta-calamitás élet elveszteni s nagy részben calamitásnak lenni megszűnnék; és így a Scylla s a Charybdis, a valuta-calamitás s a pénzdrágaság is egyaránt kikerültetnék s a nemesfémbank működése terjeszkedésével mind inkább eltűnnének.

Ha sikerült tehát, mint hiszem ön ellenvetését megolda-

nom s megmutatnom, hogy az ajánlott nemesfém-bank-rendszer képes a nagy üzletet a valuta-calamitástól függetlenné tenni, s számára oly közeget teremteni, melynek értékszilárdsága minden eshetőségek s válságoktól egészen ment el annyira, hogy a válságokat tetemesen enyhíteni is képes, pénzolcsóság tekintetében pedig semmi kívánni valót sem hagy fen: akkor kérdem, miért várjunk bizonytalan segílyt befolyásunkon kívül álló tényezőktől s ne igyekezzünk inkább önerejünk-ből közcalamitásunkon azzal segíteni, hogy az ajánlott nemesfém-bankot magántársulat útján létre hozzuk? E nagy horderejű lépés (mely a bécsi nemz. bank kizárólagosságát teljességgel nem sérti, mivel a „nemesfémjegyek“ tiszta magánváltó természetűek) annál fogva is indokolva van, mivel az ipar, kereskedelem s közjóllét ez által nyerendőem elkedésével hatalmasan előkészítettnek s egyengettetnek az ut, a fenn érintett közgazdászati, állandó tényezők előidézésére s gyökeres kifejtésükre. Az által pedig, hogy a bécsi nemz. bank jegyei akkor kisebb mértékben vétetnének igénybe, a közjóllét ártalma nélkül megszoríthatná a nemz. bank jegy kibocsátását s inkább elérhetővé válnék, a mikor akkor, annak készpénzbeli fizetése; és az olcsó pénz ekként a földmivelés számára is (habár csak közvetve) hozzá férhetővé leendvén: nem lesz szükséges, az államilag főfontosságú földmivelő osztály felségelésére, a józan észszel s a tapasztalással, vagyis a tudománynyal ellenkező s mások jogait sértő eszközökhöz ayulni.

De még az államjegyek romboló hatása is tetemesen enyhíttetnek e módszer mellett; mert a nemesfém jegyek a nagy üzlet terén, mint hatalmas kiszorító versenyzők lépven fel az államjegyek ellen (miknek kibocsátási tere egyedül az állam közvetlen kiadásai) ez utóbbi forgalma nagy részben a kis üzletre s az adóra szoríttatnék, és így a forgalmi eszköznek általában — mint a magasabb fokú állatok szervezetében a vérnek — kétféle kisebb s nagyobb keringési köre lenne. A nagy üzleti körben leginkább a nemesfém jegyek, a kisebbben pedig az államjegyek fognának keringni s fölöslegők nagyrészben az ingatlanok s az értékpapírok felé tereltetnék; és így egy lehető katasztrófa esetében a kár sem oly nagy, sem oly általános nem lenne.

E mellett azonban a bécsi nemz. bank jegyei is helyt találnának okszerű méltányos eljárás s leszállított kamatláb

mellett, mitől ezen bank eddig, (1866. jun.) bizván a bank-acta biztosította kamatbiztosítékban, részvényesei s a nagy közönség kárára oly nagyon irtózott. A kétféle (teljes s nem teljes értékű) forgalmi eszköz épen nem új dolog, divatozott az 1848-ig baj nélkül.

Feltéve tehát, hogy eddigi fejtegetéseimben nem csalódtam, hogy a megpendített eszmék elvetett egészséges magnak tekinthetők, akkor azon előnyeknél fogva, melyek az említett eszmék valósulása által közvetlenül az ipar s a kereskedelemre, közvetve pedig a földművelésre árasztatnának, továbbá azon kitünő haszonnál fogva, mely előreláthatólag a részvényesekre háromolná s azon nagy kelendőségnél fogva, melyet a feneb-
bek szerint így az ép oly biztos, mint kitünő hasznot hajtó m. földhitelintézet záloglevelei előreláthatólag nyernének, bátor-
kodom a mondottakat minden hazafinak, különösen pedig azon nagy befolyásu jeleseinknek figyelmébe ajánlani, kik a nevezett hazai intézet létrehozása körül önzéstelenül, s hazafiságosan fáradoztak. Ajánlható az pedig annyival is inkább, minthogy csak egy millióval kezdvén a dolgot, nagy kockáz-
tatás nincs benne.

Eddig a kéziratból ki vonat.

A mióta ezt irtam szerencsénkre nagyszerű örömdetes változás állott be. Ó Felsőge magasztos bölcseségéből s legmagasabb honatyai jóakaratóból a nemzet legforróbb óhajtásainak egyike, a magyar független kormány létre jötté teljesült.

Hogy ezen tény pénzügyünkre nézve is csak kedvező lehet, kétségtelen. Tudjuk azonban, hogy annak elrendezésébe másoknak is beszólásuk lesz; és hogy annak kellő, ránk nézve előnyös megoldása, törvényhozásunk s kormányunk legkényesebb s legnehezebb feladatainak egyike, melynek áldásos kivitele sok eshetőségtől függ; és semmi esetre egyhamar még nem várható.

Ennélfogva azon üdvös s örömdetes változás által egyrészről az ajánlott nemesfémbank-intézmény mielőbbi létre jöttének kívánatos voltából mit sem veszített; másrészről

pedig valósulhatása az által igen meg van könnyítve, *hogy immár hatalmában áll a törvényhozásnak s a kormánynak az intézmény alaptökéjére szükséges egy millió ezüst forintnyi kamatját néhány évre államilag biztosítani.*

A kérdés tehát az: indokolva volna-e ezen kamatbiztosítás?

Lássuk. Ha az eszmét kellő siker koronázza, ha t. i. a nemesfém jegyeknek elegendő kelete lesz, (miről én meg vagyok győződve) akkor a kamatbiztosítás nem jár teherrel, mert pótlásra nem lesz szükség. A siker valószínűségét pedig azon előrelátás is fokozza, hogy a legroszabb esetben azon külföldi kereskedők, kik terményeinket vásárolják, kétségen kívül hajlandóbbak lesznek a bank nemesfém jegyeit igénybe venni, mint teljes értékű fizetési eszközeit valutánkra kicserélni, mi mindig némi veszteséggel jár. Ez pedig magában is valószínűleg elég lesz — elnézve a bank egyéb működésének hasznáról — az egy milliónyi alaptökével dolgozó banknak a szükséges kamatot nyújtani.

Azt pedig, hogy ezen intézet kellő sikere legalább is nem lehetlen: úgy hiszem azok sem fogják tagadni, kik minden új eszmétől irtóznak, s annak a legkedvezőtlenebb horoscopot állítani hajlandók.

Már pedig tekintvén az ezen intézmény sikerüléséből származó fenn kifejtett nagyszerű közelönyöket, és tekintvén, hogy annak sikerültével mi egészen más kedvező alakot nyerne az állam közpénzügye, minélfogva annak, a birodalom két felének egyetértésével leendő elrendezése fölött ekép megkönnyítenék: ezen nagy horderejű, bárcsak lehetőségek is, úgy hiszem elég érdemesek ama csekélység koczkáztatására, mint a milyen, egy millió forint néhány évi kamatának biztosítása. Pesten 1867. aprilisban.

Ut ó s z ó.

Nem nagy — mert csak *physicali* — fáradtságomba került volna, czikkeimet idézetekkel s a nemzetgazdászati téren elő- s letűnt rendszerek felemlítésével megbővíteni. De az meg nem felelt volna czélomnak, mely nem az hogy vastag tankönyvet írjak, sem az, hogy olvasottságot fitogtassak; hanem az, hogy a javalt intézkedéseket, lehető legrövidebben s lehető eredeti és a hazai körülményekhez illesztett eszmék s érvekkel az olvasók minél nagyobb része előtt érthetővé s elfogadhatóvá tegyem.

Látom azonban, hogy ezzel fegyvert adtam a jelszó (Schlagwort) vitézek kezébe, kik többet olvastak mint sem emészthettek kik a tárgyba mélyen behatolásnál jobban kedvelik a jelszavakat s csengő üres phrasissokat pengetni s kik mindennek a mi a betanult chablonon kívül esik esküdt ellenségei levén: azonnal helyt állandnak: mercantil, physiocrat St. Simon. Proudhon s a. t. jelszavakkal, állítani, hogy eszmém rég legyőzött állospontot képeznek.

Ezek ellenében szükségesnek véltem ezen rövid recapitulatiót

Két alapeszme vonul ez értekezésemem keresztül. Egyike az üzlet minden terén a lehető legnagyobb de törvényesen szabályozott szabadság. Ez régi thema ugyan, miben korunk legragyogóbb íróira s legmélyebben gondolkozóira lehet támaszkodni, kiknek döntő érvei leírása az iverk nagy számát töltené be: de mégis mindig új marad az, mert a régi tévedések untalan újra felmelegítettnek. Ebben tehát hazánk sajátosság körülményeiből folyó érvekre szorítottam.

A másik alapeszme: a jegybankok iránya s kiindulási

pontjának, valamint a forgalmi eszköz kettős (u. m. értékiségek képviselői s nélkülözhetlen vállalkozási eszközi) alakjának megállapítása, és az azokból folyó gyakorlati tünemények kellő kifejtése.

Az, hogy a legjelesebbek részéről, különösen a fenn idézett „La liberté des banques“ szerzője részéről is, a fenálló jegybank rendszerek fölött legelőnyösebbnek, sőt egyedül előnyösnek elismert szabadbank rendszer, amaz általam megállapított alapeszmék egyenes folyománya szerint is különösen körülményeink közt, szintén a létező rendszerek közt mint egyedül czélszerűnek tűnik elő: ez mondom, csak azon alapeszmék helyességének bizonyítékául szolgálhat.

További folyománya ezen alapeszméknek az, hogy a létező bármely bankból keletkező forgalmi eszköz: valamint azt elméletileg correct módon jellemezni s elnevezni nem lehet, ugyan azon okból gyakorlatilag is nagyban hiányos; nem lévén ugyanis képes az időnként előforduló, a pénzrendszer hibás voltából folyó nagy ártalmú válságoktól óvni, vagy csak azokat némileg fékezni. Ellenkezőleg azok előidézésére segédkezet nyújtani sőt arra az első jelt adni kénytelen; minélfogva oly eredeti bankrendszert ajánlottam a bankszabadság mellett, mely szerintem ama hiányok s hibáktól ment; és a mely ellen belátásom szerint ervet nem, hanem épügy mint a delegatiók intézménye ellen, csak sikere iránti kételkedést lehet felhozni, és így bizonyosságot arra nézve csak a tapasztalás hozhat. De miután a sikeréből származandó előnyök igen nagyok, ellenben a kísérletére való kockáztatás igen csekély: a kicsiben kísérletet bizonynyára megérdemli.

Eddig, teljes meggyőződésemd daczára, tévedhetésem nem lehetlen ugyan s annak érvekkeli — de nem üres phrázisokkal, nagy szavakkal s áltekinélylyel — megmutatása s rectificatiója örvendeztetni fog, mert azzal az ügy s az igazság csak nyerhet. De a jelszavasoktól nincs még okom félni.

Következik azonban az érintett alapeszmék azon folyománya, mely szerint a fenálló egyedül a nemes fémeken alapuló pénzrendszer, sem elméletileg sem gyakorlatilag az ipar, kereskedelem s földművelés jelenlegi kifejltségének meg nem felel s okozója amaz eddig ki nem kerülhető fölöttékép romboló koronkénti válságoknak s gátlója az ipar, kereskedelem s földművelés kellő kifejlésének. Ennélfogva azon gyökere

orvoslási módot penditém meg, mely még most nekem is kivihetlennak látszik s mely szerint köz egyetértéssel a pénzrendszer alapját megváltoztatva, az nem a nemes fémekre, hanem az ugyan akkora biztos fölös értékű s azonnali kelen-dősséggel bíró egyéb értékiségekre fektetessék.

No itt rám zördülhetnek mondván: „hisz ez rég legyő-zött álláspont. Az állítólag vétkes s minden bünt előidéző nemes fém ellen már a physiocraták, sz. simonisták s. a. t. dühösködtek s. i. t.“

Idézmem kell itt „A nemzetiségi kérdés‘ szerzőjének következő igen találó megjegyzését: „Az emberi elme ellen-tetekben halad, és akár egyesek, akár nemzetek kifejlődését észleljük, azt fogjuk tapasztalni, hogy történetök folyama tulajdonképen csak egymást követő reactiókból áll.“

A mercantilisták azon szélsősége ellenében, mely szerint az ipar s kereskedelem az egyedül boldogító: A physiocraták az ellenkező szélsőségbe esve, épen a földművelést tették kizárólagos kegyeletök tárgyává, mintha a civilisált ember-nek kenyérre s ruházatra nem egyaránt szüksége volna.

Az egyik szélsőség, tőkének nem minden csere ér-tékkel bíró értékiséget vallott hanem egyedül a nemes fémek, és az anyagi boldogságot s minden nemzetgazdá-szati törekvést csupán a nemes fémek minél nagyobb birtokába helyezé. A másik ellenben, homályosan sejtván a nemes fém pénz kizárólagosságának hiányait, annak oktan bálványozása által annyira felingerelve érzé magát, hogy a tulsó szélsőségbe esvén, a nemes fémeket bünbaknak nézte, s azokat úgy mint Mózes a bálványokat kiirtatni igyekezett, de az aranyból is aranyabb középet, hol az igazság van, tapasztalatlan hevőkben mindnyájan észrevétlenül átugrották.

És az utóbbiak vajjon mit ajánlottak a fém pénz helyett forgalmi eszközzül a mennyiben a primitív cserekereskedés lehetetlenségét átlátták? Papír pénz, vagy más efféle jelves eszközt, mely semmibe sem kerül, de egyszersmind minden biztos s azonnal értékesithető alapot nélkülözvén: csak con-ventionális vagy képzelt értékkel birt, mint kagylók, tulipán hagymák, Law papirjai s. a. t.

Hogy ily rendszer fentartható nem volt s a nemes fém elméletének csak nagyobb megszilárdulását idézte elő: az természetes.

E közben szokás szerint a gyakorlat itt is túl tett az elméleten s a szükség surrogátumokat teremtett; a váltót, a bankjegyet, az utalványt, a chequest s. a. t. Ez világos eltérést képzett az orthodox elmélettől. Ez elméletet tovább is igaz hitül vallották ugyan, de szükségből társul hozzá csatolták a hitelt, noha ez sehogy sem illik amához, mert míg a fém mindig készpénz, addig a hitel néha csalóka, olykor pedig ropantul cserben hagy.

Ezen következetlenség a hit s a cselekmény közt úgy mint más téren is, egy darabig csak megjárja, noha itt ott baj van elég.

De csordulásig megtelven a mérték s bekövetkezvén a számadás nagy napja, a válság, midőn a hitel egészen megtagadja hatását: akkor a büntetés eléri a vétkezt s lőn jajgatás s fogvaözögés, agio s bukás, baj s szerencsétlenség in abundantia.

Ezen valahogy túl esvén kiheverik, és szokás szerint új rovást kezdvén újra vétkeznek s i. t.

Idő közben azonban a gyakorlat új expedienere akadt, mely a nemes fém s a hitel előnyeit magában egyesíti s ez a varrants. Ezek sem nemes fémen sem hitelen, hanem a ki szabott időre fölösön biztosító kelendőséggel bíró értékiségeken alapszanak, a mi oly biztos s kelendő mint a nemes fém s oly bőséges mint a hitel, mert hitelt is rendszerint csak annak adnak, ki biztosító értékiségekkel bír.

A mit én megpendíték, annak czélszerűségét tehát a tapasztalás kis körben már valósítá s nem kellene egyéb mint annak kiterjesztetése s általánosítása.

Ez azonban fölötte nehéz dolog. A varrants aránylag kis körben, a természetét igen jól ismerő nagy kereskedők közt számlák kiegyenlítésére örömet elfogadtatnak; de már a köz életben nehezebben menne s annál nehezebben a mindennapi szükségletek körül kicsi összegekben. Különben is ha váltó fizetés körül sűrűbben előfordulna — elnézve a letéteményezési nehezségektől — már is vonakodás kerülné elő. Ugyan miért, kérdezné a fizető, hisz egészen oly biztos s kelendő mint a fémpénz? Erre az illető, ha őszinte, felelné: azért, mert neked nincs szokásos orthodox fémpénzed, ezt tehát előnyömdre fordítom s huzok rajtad 5 aztán 10 s. a. t. százalékot. Aztán azt sem akarhatom ám, hogy az én s bankár

társaim fémpénz készlete nélkülözhetőbbé s annálfogva olcsóbbá válják.

Hát még ama nagy s kis állatok, melyektől a tőzsde egész környéke hemzseg, hogy labdáznának még ezzel?

Nézetem szerint azonban igen jól lehetne mind ezen segíteni. De minthogy ez nem célja jelen iratomnak: nem szándokom ezt annak előadásával megbővíteni; csak arról akartam az illetőket felvilágosítani, hogy a mit én javaslok egészen különböző a régiek, tapasztalás hiányábani tévedéseitől. Vagyis inkább jól tudván, hogy az illetők azért szokott notájukat valószínűleg más variációban eléneklendik, a józan olvasót akarám azzal figyelmeztetni, hogy ne hallgasson jelszavakra, phrasisokra s áltekingintélyre, hanem gondolkozzék s ítéljen belátása szerint.

tiszta lények képzése nélkül valóbb a munkájukon
 többé valják.
 Hát még ama nagy a kis állatok melyekből a közös
 egyes könyvbe homszeg, hogy lábbának még ezzel?
 Növelem szerint azonban igen jól lehetne mind ezen so-
 gyan De minthogy ez nem exakt jelen irromnak: nem szor-
 dokom ezt annak előadásával megdövtini; csak arról akartam
 az illetőket felvilágosítani, hogy a mit én javaslok egészen ki-
 löpőd a régi, tapasztalat hiányában előadással Magyar
 inkább jól tudván, hogy az illetők azért szokott notájukat
 valószínűleg más variációban előkészítik, a lény olvasó
 akartam ezzel ügyemzetem, hogy ne hallgasson-jelzavart,
 bírassokra a léteknéljére, hanem gondolkozzék a jelen be-
 látna szerint.

(The following text is extremely faint and largely illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page. It appears to be a continuation of the handwritten notes or a separate entry.)

